

असल शिक्षा

भाग-१४

मिश्र अश्वघोष

असल शिक्षा

भाग - १४

Dhamma.Digital

लेखक
मिक्षु अश्वघोष
संघनायक

प्रकाशक
मिक्षु अश्वघोष
संघनायक
ध्यानकुटी बिहार
बनेपा, काभ्रे

बुद्ध सम्बत - २५६१
नेपाल सम्बत - १९३७
विक्रम सम्बत - २०७४
ईश्वी सम्बत - २०१७

Dhamma.Digital

अनुवादक : वीर्यवती गुरुमाँ

प्रथम सस्करण : १००० प्रति

मुद्रक : युनिभर्षल प्रिन्ट कन्सर्न
क्षेत्रपाटी, काठमाडौं

मेरो केही भण्णु

मैले बुभेको बुद्धको शिक्षा मानिसलाई असल मानिस बनाउन हो । त्यसैले मैले असल शिक्षा बारे पुस्तक लेखें । यो असल शिक्षा भाग १४ छापन पाउँदा औघि आनन्द लागेको छ र मलाई श्रद्धालु उपासक उपासिकाहरूले दिएको प्राप्त पैसाको सदुपयोग हुन गयो । यस पुण्य कर्मले मलाई दान दिने उपासक उपासिकाहरू सबै निरोगी होस् । अनुवादक वीर्यवती गुरुमालाइ धन्यवाद तथा निरोगी कामना गर्दछु ।

Dhamma.Digital

भिक्षु अश्वघोष
संघनायक
ध्यानकुटी बिहार
बनेपा, काभ्रे

बिषय सूची

	मेरो केही भन्नु	क
१	बैशाख पूर्णिमाको विशेषता	१
२	तथामतः मार्म-प्रदर्शक हुनुहुन्छ	६
३	मृहणी जीवन असल बनाउने केही विधिहरू	९
४	परउपकार चित्त पनि बोधि चित्त नै हो	१२
५	मानिसको आचरण नै उन्नति.....	१६
६	बुद्धका केही स्मरणीय विशेषता	२०
७	वर्षाकिसको उपलब्धि	२४
८	कर्म र कर्मफल	२५

६	सधं सम्भनुपर्ने तीन कुराहरु	३४
१०	बुद्ध शासन अन्तर्ध्यान हुने.....	३५
११	अंगुलिमाल	४४
१२	बुद्धधर्म र पञ्चशीलका कुरा	४८
१३	महिलाको विवेक बुद्धि	५४
१४	ईर्ष्या	५५

वैशाख पूर्णिमाको विशेषता

वर्ष दिन भित्र १२ वटा पूर्णिमाहरु हुन्छन् । ती मध्ये शुरुको पूर्णिमा वैशाख पूर्णिमा हो । शाक्यमुनी बुद्धको जीवनकालको ३ महत्त्वपूर्ण घटनाहरु त वैशाख पूर्णिमाकै दिन खुला आकाशको रुखमुनि घटेको देखिन्छ । ती यसरी छन् -

- १) भगवान बुद्ध हुने व्यक्ति सिद्धार्थ कुमार आज भन्दा २६४१ वर्ष अघि वैशाख पूर्णिमाको दिन लुम्बिनी बनको रुखमुनि माता मायादेवीको कोखबाट जन्मनु भएको थियो ।
- २) वैशाख पूर्णिमाको दिनमा नै उहाँले ३५ वर्षको उमेरमा बुद्धगयाको पिपलको रुख मुनि बुद्धत्व (बोधिज्ञान) प्राप्त गर्नु भई बुद्ध हुनुभएको थियो ।
- ३) बुद्ध हुनु भए पछि ४५ वर्ष सम्म धर्म प्रचार गर्नुहुँदै ८० वर्षको उमेरमा कुशीनगरको दुईवटा शाल वृक्ष मुनि उहाँपरि निर्वाण हुनुभएको थियो ।

यहाँ विचारणिय कुरा के हुन आउँछ भने भगवान बुद्धको जीवनकालमा धेरैजसो महत्त्वपूर्ण घटनाहरु रुख मुनि नै घटेको देखिन्छ । घर भित्र होइन ।

यस विषयमा हामीले भन्न सक्छौं, रुखको गुण पवित्र र शुद्ध छ । किनभने रुखले कसैसँग कुनै आशा राख्दैन । यसले प्राणीहरुलाई शीतल हावा दिन्छ ।

छाँया प्रदान गर्छ । फल प्रदान गर्छ । रुखकै कारणले वाढी पैरो रोक्न मद्दत गर्छ । यसरी नै रुखले समय समयमा पानी परी खडेरी हटाउन मद्दत गर्छ । यसले प्राणीलाई चाहिने अक्सिजन जस्तो शुद्ध हावा र हरियाली प्रदान गरी वातावरण शुद्ध र रमणिय पार्न मद्दत गर्छ । यसरी रुखले निश्चार्थ भावले प्राणीहरुलाई आफूले सक्दो परोपकार गरिरहेको हुन्छ भने यसको बदला आफूलाई केही प्राप्त गर्ने आशा राख्दैन ।

यसरी नै भगवान बुद्ध, जसले रुखमुनि जन्मनु भई, रुख मुनि नै बुद्धत्व प्राप्त गरी रुखमुनि नै परिनिर्वाण हुनु भयो, उहाँले पनि संसारमा रहेका मानिसहरुलाई यस संसारको दुःखबाट मुक्त पार्नको लागि राज्य वैभव त्याग गरी ६ वर्ष सम्म कठोर तपस्या गरी संसारको त्रिलक्षण स्वभाव । (अनित्य, दुःख र अनात्मा)लाई पत्ता लगाउनु भयो । प्रकृतिको नियम चतुआर्य सत्य पत्ता लगाउनुभई वैशाख पूर्णिमाकै दिन बुद्ध हुन सफल हुनुभयो । चतुआर्य सत्यको संक्षिप्त विवरण यसरी रहेको छ -

१) दुःख सत्य -

यस संसारमा जन्मेका सबैलाई ढ वटा दुःखले घेरिरेका हुन्छन् । ती यसरी छन्

(क) जन्मनु नै दुःख हो ।

(ख) जन्मिएपछि हरेक पल बुढाबुढी हुनपर्ने स्थिति तर्फ लम्कनुपर्ने बाध्यता आइपर्थे । त्यो पनि दुःख नै हो ।

(ग) जन्मिएपछि कुनै न कुनै रोगको शिकार बन्नुपर्ने नि दुःख नै हो ।

(घ) रोग लाग्ने मात्र होइन एकदिन यो शरीर त्यागी मरण हुनुपर्ने अवस्था पनि आईपर्थे । त्यो पनि दुःख नै हो ।

(ङ) आफ्नो जीवनकालमा आफूसंग मन नमिल्ने व्यक्तिसंग जीवन बिताउनु पर्ने अवस्था पनि आई पर्थे । त्यो पनि दुःख नै हो ।

(च) यसरी नै आफ्नो जीवनकालमा आफूलाई मनपर्ने व्यक्तिसंग विछोड भएर शोकाकूल भई जीवन बिताउनुपर्ने अवस्था पनि आइपर्थे । त्यो पनि दुःख नै हो ।

(छ) आफूले इच्छाएका सम्पूर्ण इच्छाहरु परिपूर्ति गर्न नसक्ने अवस्था पनि आईपर्दछ । त्यो पनि दुःख नै हो ।

(ज) संक्षिप्तमा भन्ने हो भने पञ्चस्कन्ध शरीर धारण गरी यस संसारमा जन्म लिनपरे सम्म दुःख नै हुनेछ ।

(२) दुःख समुदय सत्य - दुःखको मुख्य कारण नै तृष्णा हो ।

(३) दुःख निरोध सत्य - यो दुःखलाई निर्मूल पार्न सकिन्छ ।

(४) दुःख निरोधगामिनि प्रतिपदा आर्यसत्य - दुःख निर्मूल पार्नकोलागि ८ वटा मार्गहरूको अनुगमन गर्नु पर्दछ । ती मार्गहरू यसरी छन्-

क) सम्यक दृष्टि- ठीक तरिकाले बुझिलिने ।

ख) सम्यक संकल्प- नीयत ठीक गर्ने

ग) सम्यक वचन- ठीक तरिकाले कुरा गर्ने ।

घ) सम्यक कर्मान्त- ठीक तरिकाले काम गर्ने ।

ङ) सम्यक आजिविका- ठीक तरिकाले जीविका निर्वाह गर्ने

च) सम्यक व्यायाम- प्रयत्न ठीक हुनु ।

छ) सम्यक स्मृति- सधैं होशयारी रहनु बेहोशी नबन्नु ।

ज) सम्यक समाधि- ठीक कार्यमा मन एकाग्र हुनु ।

यी ८ वटा मार्गहरूलाई नविराईकन जसले अभ्यास

गर्न सक्छ, उसले सबै दुःखबाट मुक्ति प्राप्त हुने निर्वाण सुख प्राप्त गर्न सक्नेछ । बुद्धले पत्ता लगाउनु भएको यस ८ वटा मार्गले भगवान् बुद्ध जन्मनु भएको दिन वैशाख पूर्णिमाको विशेषता अझ बढाईदिएको छ । जति बढि संख्यामा मानिसले यस मार्गलाई अपनाई जीवन सफल पार्न सक्नेछ, वैशाख पूर्णिमाको महत्व अझ बढ्दै जानेछ । अनि मात्र ठीक तरिकाले वैशाख पूर्णिमा मनाएको ठहरिने छ ।

तथागतः मार्ग-प्रदर्शक हुनुहुन्छ

बुद्ध-जीवनीको बुद्ध र त्रिपिटकमा उल्लेखित बुद्ध फरक देखिन्छ । बुद्ध-जीवनीमा देखिने बुद्ध सकल सत्वलाई पार लगाउने देखिन्छ । बुद्धत्व प्राप्त गर्नुभएपछि बहुजन हिताय बहुजन सुखाय हुने धर्मप्रचार गर्ने उपदेश गर्नुभयो । वहाँले सर्वजन हिताय भन्नुभएन, बरु चित्त शुद्ध भए मात्र दुःखबाट मुक्त हुने उपदेश गर्नुभयो । यस कुराले स्पष्ट हुन्छ- वहाँ बुद्ध सही मार्ग प्रदर्शक मात्र हुनुहुन्छ ।

भगवान् बुद्धसमक्ष केही व्यापारी आई प्रश्न गरे- भो श्रमण गौतम, हामीले तपाईंको बारेमा धेरै राम्रा कुरा सुनेका छौं । यहाँ श्रावस्तीमा धेरै भिक्षुहरु देख्यौं । धेरै राम्रा व्यवहारका पनि देखेका छौं । त्यस्तै नराम्रा स्वभावका पनि देख्यौं । तपाईं त तथागतबुद्ध हुनुहुन्छ, किन सबै शिष्य भिक्षुहरुलाई असल पार्न सक्नुहुन्न ?

बुद्धले उत्तर दिनुभन्दा पहिले उनीहरूसंग नै प्रश्न गर्नुभयो- तपाईंहरु कहाँबाट आउनुभएको ?

उनीहरूले जवाफ दिए- हामी व्यापारी हौं । राजगृहबाट आएका हौं।

बुद्धले फेरि उनीहरूसित प्रश्न गर्नुभयो- तपाईंहरूसँग कसैले राजगृह जाने बाटो सोधेका छन् ? अवश्य पनि होला नि?

धेरैजनाले बाटो सोधेका छन्, हामीले बाटो पनि देखाइदियौं । यहाँबाट उता जाँदाखेरि चारदोबाटो आउँछ । यहाँदिखि दायाँ जाने इत्यादि प्रकारले बाटो देखाइदियौं ।

बुद्धले फेरि प्रश्न गर्नुभयो- के उनीहरू सबै राजगृह पुगेका छन् ?

व्यापारीहरूको उत्तर थियो-त्यो त हामीहरूको जिम्मा होइन । हामीले देखाइदिएको बाटोबाट सरासर जानेहरू राजगृह पुग्छन् नगएकाहरू त्यहाँ पुग्दैनन् ।

बुद्धले भन्नुभयो- मैले देखाएको बाटोमा जाने भिक्षुहरूलाई असल चरित्रका बनाउँछु, मैले देखाएको बाटोमा नजाने अट्टेरी र अल्छी भिक्षुहरूलाई टहलाउँदिन र उपदेश पनि दिन्न । उनीहरू असल चरित्रका हुँदैनन् ।

तुम्हेहि किच्चं आतप्पं, अक्खातारो तथागता

अर्थात् काम त आ-आफूले गर्नुपर्छ, तथागत मार्ग प्रदर्शक मात्र हो ।

सुद्धि असुद्धि पच्चत्तं नाञ्जमञ्जं विसोधये

अर्थात् शुद्ध हुनु र अशुद्ध हुनु आ-आफ्नो हातको खेल हो, त्यसैले कसैलाई शुद्ध गर्न सकिदैन । मैले दिएको उपदेश पच्चत्तं वेदितब्बो विञ्जूहीति अर्थात् मैले दिएको उपदेश त विद्वत्त्वर्गले आफूले नै बुझ्नु पर्ने हो । कसैलाई दुःखबाट मुक्त गर्न र चरित्रवान बनाउने जिम्मा मैले लिएको छैन । म मार्ग प्रदर्शक मात्र बन्न सक्छु ।

अत्ताहि अत्तनो नाथो कोही नाथो परोसिया

अर्थात् आफ्नो मालिक आफै हो, अरु कोही मालिक हुन सक्दैन ।

बुद्ध-जीवनीको बुद्ध र त्रिपिटकमा उल्लेखित बुद्ध फरक देखिन्छ । बुद्ध-जीवनीमा देखिने बुद्ध सकल सत्त्वलाई पार लगाउने देखिन्छ । बुद्धत्व प्राप्त गर्नुभएपछि बहुजन हिताय बहुजन सुखाय हुने धर्मप्रचार गर्ने उपदेश गर्नु भयो । वहाँले सर्वजन हिताय भन्नुभएन, बरु चित्त शुद्ध भए मात्र दुःखबाट मुक्त हुने उपदेश गर्नुभयो । यस कुराले स्पष्ट हुन्छ- वहाँ बुद्ध सही मार्ग प्रदर्शक मात्र हुनुहुन्छ ।

०००

८

गृहणी जीवन असल बनाउने केही विधिहरू

भगवान् बुद्धले गृहस्थ जीवन असल र सुखमय बनाउनका लागि विभिन्न विधिहरू बताउनु भएको छ । ती मध्ये केही विधिहरू यसरी छन्-

- १) गृहस्थ जीवन बिताइरहेका व्यक्तिहरूले आफ्नो परिवारका सदस्यहरू बिच परस्पर मेलमिलाप गरी प्रत्येक व्यक्तिले आ-आफ्नो कर्तव्य इमान्दार पूर्वक पालन गर्न अत्यावश्यक छ ।
- २) श्रीमान्ले आफ्नो श्रीमती प्रति र श्रीमतीले आफ्नो श्रीमान् प्रति विश्वास पात्र बन्न सक्नुपर्दछ । श्रीमान्ले आफ्नो श्रीमती बाहेक अन्य स्त्रीको मोहमा नभुल्ने र श्रीमतीले आफ्नो श्रीमान् बाहेक अन्य पुरुष व्यक्तिको मोहमा नभुल्ने हुनुपर्दछ ।
- ३) मीठा, मिष्ठान्न खानेकुराहरू खाने समयमा आफ्ना जहान परिवारहरूलाई पनि सम्भेर बाँडीचुँडी खाने बानी बसाल्नु पर्दछ । यसरी गृही जीवनमा परिवारका सदस्यहरू बीच भित्री मन देखि सुमधुर सम्बन्ध कायम भइरहनु पर्दछ ।

- ४) परिवारका हरेक सदस्यमा कर्म र कर्मफलको विषयमा राम्रो जानकारी हुनुपर्दछ । अर्को शब्दमा भन्ने हो भने आफूले राम्रो नियतले गरेको कुरा र कामको फल आफैँले भोग्नु पर्नेछ । र आफूले स्वार्थपूर्ण चित्तले गरेको कुरा र कामको दुषित फल पनि आफैँले भोग्नुपर्दछ भन्ने विषयमा विश्वास हुनु अत्यावश्यक छ ।
- ५) पञ्चशीलको पाँचवटा नियमहरू गृही जीवन सफल पार्ने सदाचार नियम हुन् । हत्याहिंसाको भावना नहुनु, स्वार्थपूर्तिको लागि झूठो कुरा, चुक्ली कुरा, काम नलाग्ने वकवास र कडा वचन प्रयोग नगर्ने, अरुको चीजबीज र सम्पत्ति उनीहरूको अनुमति विना प्रयोग नगर्ने र नलिने, ब्यभिचार जस्तो कुकर्महरू नगर्ने, आफ्नो शरीर र मन बेहोश हुने पदार्थको सेवन नगर्ने आदि राम्रा बानीहरूको जसले अभ्यास गर्छ, उसको जीवन शान्ति र सुखमय बन्दै जान्छ ।
- ६) धन सम्पत्तिले सम्पन्न र विद्वान हुँदा घमण्डी र अभिमानी व्यवहार प्रयोग नगर्ने । यस्तो स्वभावले पतनतर्फ लाने गर्छ ।
- ७) सकेसम्म प्रिय वचनको प्रयोग गर्नुपर्छ । नरम बोलीले कुरागर्दा पनि नटेर्ने खालका अट्टेरी व्यक्तिलाई कहिले काहिं कडा वचन पनि प्रयोग गर्नुपर्ने हुन्छ । तर कडा वचन प्रयोग गर्ने अवस्थामा पनि उक्त व्यक्तिको लागि भलो सोचेर नै उक्त वचन प्रयोग गर्न सक्नु

पर्दछ । यसरी लातको मान्छे वातले बुद्धिदैन भन्ने अवस्थामा कहिले काहिं हामीले अलि कडा मिजास पनि प्रयोग गर्नुपर्ने वाध्य अवस्था पनि आइपर्दछ ।

- ८) आफ्ना हितैषी मित्र र नाता कुटुम्बहरूलाई समय समयमा निमन्त्रणा गरी खुवाउने, पिलाउने कार्य गरी आफूले सक्दो सेवा र मद्दत गर्ने कार्य पनि गर्दै जानुपर्दछ । जति जति यस्तो उद्धार चित्तले कार्य गर्दै जानुसक्छ, त्यति नै आफ्नो जीवनले प्रगतिको मोड लिदै जानेछ ।
- ९) आफ्नो घरका कार्यहरूलाई यथा समयमा नै ध्यान दिई सम्पन्न गर्ने जस्तो सक्रिय रहने बानी भएका मेहनती व्यक्तिहरूको जीवनमा बाधा अड्चनहरू कम नै हुनेछ । समस्याहरू हट्दै जानेछ ।
- १०) कहिले काहिं आफ्नो घरमा आउनुहुने गुरु, भिक्षु, भिक्षुणीहरू लगायतका पूज्य संघलाई श्रद्धापूर्वक उदार चित्तले दान प्रदान गरी आदर सम्मान गर्नसक्नु गृही जीवनको असल कर्तव्य हो ।
- ११) आफूभन्दा ज्ञानगुणले उच्चस्तरमा रहनुभएको पूज्य व्यक्तिहरूबाट ज्ञानगुणका कुराहरू सुनी, आदर, सत्कार गर्न सक्नु र छलफल गर्ने बानी बसाल्नु, भाग्योदय हुने मंगल सूचक कार्य हो ।

परउपकार चित्त पनि बोधि चित्त नै हो

एक व्यक्तिले अर्को व्यक्तिको समस्या समाधान गरिदिने कार्यलाई परोपकार कार्य भनिन्छ । यसरी सहयोग गर्ने अवस्थामा उक्त व्यक्तिको मनमा निस्वार्थपूर्वक मैत्रीपूर्ण हृदयको सेवाभाव हुनु आवश्यक छ । तर आफूले सहयोग गरेवापत केही फल प्राप्त गर्ने आशाले गरेको सहयोगलाई परोपकार भन्न मिल्दैन । त्यो त व्यापार नै हुन जान्छ । निस्वार्थ पूर्वक दुःखी व्यक्तिलाई उद्धार गर्ने चित्त अगाडि सारी काम गरेको अवस्थालाई मात्र बोधिचित्त सहितको काम भन्न मिल्छ । बोधिसत्त्वहरूले मात्र यसरी निस्वार्थ भावना सहितले काम गर्न सक्छन् । उनीहरूलाई आफ्नो नाम कमाउने आशा अभिलाषा हुँदैन । यस्तोचोखो मन सहितको निस्वार्थी व्यक्ति आज-भोलीको स्वार्थपूर्ण दूषित संसारमा विरलै पाइन्छन् ।

एकदिन बनेपास्थित ध्यानकुटी विहारमा चिनीया यात्रीहरूको एक फौज उपस्थित भए । त्यस फौजमा महिला यात्रीहरूको संख्या बढि थियो । तिनीहरूमध्ये एक महिलाले रु.५० हजारको एक बण्डल नोट निकाली भिक्षु राहुललाई चन्दा दिइन् । अनि उक्त महिलालाई भिक्षु

राहुलले त्यसको रसिद दियो । तर ती चिनीया महिलाले रसीद लिन इन्कार गरिन् । उनीले भनिन्- “मैले नाम कमाउने आशाले यसरी चन्दा दिएको होइन । तपाईंलाई नाम राख्नै पर्छ भने “चीन” मात्र राख्नुस् ।

हामीले त यो चन्दा बालबालिका पालन पोषण गरी पढाइदिने उपकारक कार्यको लागि दिएको । बोधिचित्तयुक्त उक्त असल कार्यलाई सहयोगार्थ दिएको यस चन्दाको लागि रसिद आवश्यक छैन ।”

यसबाट प्रष्ट बोधिचित्त भल्किएको छ । त्यसैले हामीले भन्न सक्छौं संसारमा बोधिचित्त भएका व्यक्ति बाँकी नै छन् ।

यसरी नै ध्यानकुटी विहारको एक कार्यक्रममा धेरै मानिसहरु सहभागी भएका थिए । ती मध्ये बज्राचार्य दिदी बहिनीहरु तीन जना पनि उपस्थित भएका थिए । उनीहरुले रु. १५०००/- चन्दा दिदै भने- “यो चन्दा पुस्तक प्रकाशन गर्ने कार्यमा गाभिदिनुस्, तर हाम्रो नाम नराखीदिनु होला ।” यो पनि बोधिचित्तको उक्त नमूना नै भन्न मिल्छ ।

यस्तो परोपकार कार्य सबैले गर्न सक्दैनन् । बोधिचित्त भएको व्यक्तिले मात्र त्याग गर्न सक्छन् । वि.सं. २०७२साल वैशाख १२गतेको भूकम्पले नेपालमा धेरै नोक्सान पुऱ्यायो । त्यो दुःखदायी अवस्थामा थाइलैण्डका

संघराजा भिक्षुले सयौ बण्डल जस्तापाता नेपालको विभिन्न ठाउँमा भूकम्प पीडित परिवारलाई वितरण गर्नुभयो । धर्मस्थलीमा हजार जना मानिसहरूलाई खाना खुवाउनु भई उपकार गर्नुभयो । यो पनि बोधिचित्तबाट गरिएको उपकार कार्य हो । आफूसँग भएको धन, चीजबीज, शारीरिक शक्ति प्रयोगद्वारा, अरुको उपकार सोची दुःखी व्यक्तिहरूलाई गरिएको सहयोगलाई परोपकार कार्य भनिन्छ ।

तर यस्तो दुःखी अवस्थामा परेका भूकम्प पीडितहरूको लागि दान दिनको लागि ल्याइएका अन्नसमेत मोटरबाट ओसादै आफ्नो स्वार्थपूर्ति गर्ने मानिसहरू पनि नभएका होइनन् । यस्ता व्यक्तिहरूको लोभयुक्त दूषित चित्तलाई के भन्ने ?

काठमाडौं निवासी दिवंगत दयाबीरसिंह कंसाकारले परोपकार संस्था खोली अनाथालय स्थापना गर्नुभएको थियो । उहाँले परोपकार स्कूल पनि स्थापना गर्नुभएको थियो । काठमाडौं बाहिर पनि परोपकार स्वास्थ्य सेवा खोली, बोधिचित्तयुक्त कार्यहरू गर्नुभएको थियो । अनुकरणीय एवं प्रशंसनीय कार्य गर्नुभई उहाँले आफ्नो कीर्ति छोडेर जानुभयो ।

नेपालका धेरैजसो गाउँहरूमा स्कूल छैनन् । ती मध्ये लुम्बिनी स्थित मायादेवी मन्दिर आसपासका गाउँहरूमा केही युवा वर्गले तीर्थयात्रीहरू, भिक्षु, भिक्षुणीहरूसँग पनि

चन्दा उठाउँदै स्कूल बनाएका थिए । पछि उक्त स्कूललाई सरकारी स्तरबाट पनि सहयोग उपलब्ध भएको कारणले भोपडी स्कूल पक्की स्कूलमा परिवर्तन भयो । फलस्वरूप उक्त स्कूल राम्रो स्कूलमा गनियो । यो बोधिचित्तको प्रभाव हो ।

पहिला-पहिलाका धेरै जसो व्यक्तिहरू बोधिचित्त सहितको भएको कारणले उनीहरूले बटुवाहरूको सुविधा सोची पाटी, पौवा बनाएर गएका छन् । यही सिलसिलामा मानन्धर थर भएका एक दाताले विष्णुमती कंगेश्वरीमा पुल बनाएर गएका थिए । पछि त्यही पुल विस्तारै जीर्ण हुँदै गयो । पुल बनाएका दाता पनि दिवंगत भएर गयो । पछि जर्मनहरूले त्यहाँ राम्रो र बलियो पुल बनाइदियो । यसरी त्यस पुलले मानिसहरूको लागि परोपकारी कार्य गरिरहेको छ ।

माथि उल्लेखित विभिन्न परोपकारी कार्यहरूलाई बोधिचित्त सहितको कार्य भन्न मिल्छ । परोपकार र बोधिचित्त एकआपसमा घनिष्ट सम्बन्ध भएको कारणले परोपकार चित्तलाई बोधिचित्त भन्न सकिन्छ ।

०००

मानिसको आचरण नै उन्नति र पतनको कारक

मानिसको जीवन सुखमय र शिक्षित हुन शिक्षा अर्थात् अध्ययन नभई नहुने हुन्छ । शिक्षा भनेको पढेर ज्ञानी हुने औषधि र उपाय हो । तर पढेर मात्रै ज्ञानी शिक्षित हुने भन्ने चाहिँ पक्कै होइन । ज्ञान बाहिरबाट आउँछ, ज्ञानी चाहिँ भित्रबाट हुन्छ । पढेर र सुनेर आफ्नै मनले वा ज्ञानले संझी यो राम्रो हो, यो नराम्रो हो भनी बुझि महसुस गरी सतर्क हुनुसके मात्र शिक्षित र ज्ञानी हुन सकिन्छ ।

आमाबाबुले आफ्ना छोराछोरीलाई स्कूलमा पढ्न पठाउनुको दुइटा कारण छन्, ती हुन् पढेर आफ्नो बच्चा ठूलो मानिस बनोस् र ज्ञानी पनि होस् । शिक्षा भनेको स्कूलमा पढेर मात्र प्राप्त हुने कुरा होइन । सज्जनहरूको संगत र राम्रो कुरा सुनेर पनि शिक्षा लिन सकिन्छ । तर डाडुले दिनकादिन तरकारी चलाए पनि तिहुनको स्वाद थाहा नपाएजस्तो संगत गरेर मात्र शिक्षा कहाँ पाइन्छ र ? चालनी बुद्धिको मानिस कहिल्यै पनि शिक्षित हुन सक्दैन । चालनीले राम्रो जति फालिदिन्छ, नराम्रो मात्र स्वीकार गर्छ, जम्मा गर्ने गर्छ । नाङ्गलो बुद्धिको मानिस शिक्षित र ज्ञानी हुनसक्छ । नाङ्गलोले काम नलाग्नेलाई बाहिर फालिन्छ र कामलाग्ने मात्र बचाउने, जम्मा गर्ने काम गर्छ । आजभोलि त चालनी

बुद्धि भएका मानिसहरूको संख्या बढी देखिन्छ, तर नाङ्गलो बुद्धि र विवेक वृद्धि भएका मानिसहरूको संख्यामा हास भइरहेको देखिन्छ ।

स्कूलमा गएर नपढी देशविदेशको भ्रमण गरेर पनि शिक्षा लिन सकिन्छ, ज्ञानगुण हासिल गर्न सकिन्छ । नाचगान या नाटक हेरेर पनि शिक्षा लिन सकिन्छ, सिनेमा र टिभि हेरेर पनि शिक्षा लिन सकिन्छ । राम्रो मात्र नाङ्गलोले जम्मा गरेजस्तै राम्रो कामलाई टिपेर लिन सक्नुपर्छ । तर आजभोलि त सिनेमा हेरेर चरित्र भ्रष्ट हुने कुरा मात्र सिक्ने, त्यस्तै प्रेरणा मात्र लिनेहरू बढी देखिन्छन् ।

बुद्धधर्म अनुसार पढेलेखेर विद्वान भएकोलाई मात्र शिक्षित भनिदैन । साँच्चै नै विद्वान र सभ्य त्यसलाई भनिन्छ, जो पढेलेखे अनुसार सदाचारी हुन्छ, आमाबुबा जेठा तथा गुरुजनहरूको सम्मान गर्न जानेको हुन्छ, घमण्डी हुँदैन, अनपढ र गरीबहरूलाई हेला गर्दैन । अशिक्षितहरूलाई तालिम दिन सजिलो छैन, तर मनोवैज्ञानिक तरिकाबाट सम्झाई बुझाई शिक्षा दिनसके तालिम हुन्छ । पढेलेखेका विद्वानहरूले राम्रो विकासको काम गर्नेप्रति ईर्ष्या र डाहा गर्दैनन् । एकतामा अनेकता ल्याउँदैनन् । आफूलाई पनि अरूलाई पनि हित र भलो हुने उपकारी काम गर्छन् । यस्ता गुण भएका व्यक्तिलाई शिक्षित र विद्वान भनिन्छ ।

आजभोलि अपवाद स्वरूप मानिसहरू आइ ए, बि ए आदि पास भएपछि घरगृहस्थीको काम गर्न मन पराउँदैनन् । तरकारी आदि किन्न बजार जाऊ भन्दाखेरि

पढेर परीक्षा पास गरेको पसल गएर किनमेल गर्नको लागि होइन, तरकारी किन्न जाने काम त अक्षर पढ्न नजान्नेहरूको काम हो, नोकरचाकरको काम हो भन्ने गरेका सुनिन्छ । पढेपछि सेवक बन्ने होइन, मालिक बन्न खोज्ने दास प्रवृत्ति कहाँबाट आएको ? यो शिक्षानीति नै “च्योबुद्धि” दास बुद्धिको हो कि । केही पढेलेखेका छोराछोरी, छोराबुहारीबाट घरको कामकाज नहुने भएपछि केहीले “आजभोलि अनपढ छोराबुहारी र छोरी नै ठीक, धेरै लगानी गरेर पढाएर मात्र के गर्ने, पढेलेखेकाहरूले बुढाबुढी आमाबाबुहरूको वास्ता गर्दैनन्” भन्न थालेका छन् ।

पालि साहित्यमा प्रसिद्ध पराभव सूत्रमा बुद्धले भन्नुभएको छ, “सुविजानो भवं होति सुविजानो पराभवो” अर्थात् पढेलेखेको मान्छेको उत्थान पनि हुन्छ, पढेलेखेको मान्छे पतन पनि हुन्छ । कुनै कुनै पुस्तकमा यसरी अर्थ लेखिएको पाइन्छ, उन्नति र पतन हुने उसको आचरण अनुसार नै हो ।

Dhamma.Digital

साधारण समाजको व्यवहारतिर दृष्टि राख्दा के देख्न पाइन्छ भने पढेलेखेर मात्र मानिस शिक्षित हुँदैन, ठूलो मानिस बन्दैन, शिक्षित वर्गले नै ठूलठूला गल्ती र अपराध गरिरहेको पाइन्छ । पढेलेखेका शिक्षित व्यक्तिहरूले (भिक्षुहरूले) पनि भन्नेलाई भन्नदेऊ न भनी ह्यामी हृदयी भई बस्दछन् । लाजसरम र भयहीन भएका छन् । मानिसको व्यवहारले नै उसको शिक्षितपन र विद्वता चिन्न सकिन्छ । कामले मानिस उँच र नीच हुन्छ भनेर बुद्धले भन्नुभएको प्रमाण वसल सूत्रमा यसरी उल्लेख भएको छ : “नजच्चा वसलो होति नजच्चा

होति ब्राह्मणो, कम्मना वसलो होति, कम्मना होति ब्राह्मणो” अर्थात् जन्मले कोही पनि नीच र ब्राह्मण हुँदैन, कामले नीच र ब्राह्मण अर्थात् उँच नीच हुन्छ ।

पढेलेखे अनुसार इमान्दारीपन र अलि निस्वार्थी हुनसके राम्रो हुने, अझ आफ्ना कमीकमजोरी र गल्ती महसुस गरेर आत्मालोचना गर्नसके सुनमाथि सुगन्ध थपिने हुन्छ, शिक्षाको महत्व पनि बढ्छ । देशको संस्कृति र सभ्यता पनि सुरक्षित हुन्छ । पुरानो कला, वस्तु र रितिथितिको रक्षा गर्नु मात्रलाई संस्कृति भनिदैन, मानिसको सभ्य जीवनसित संस्कृतिको घनिष्ट सम्बन्ध रहेको हुन्छ । संस्कृतिको रक्षाको लागि आर्थिक जीवनमा पनि सुधार आउनु पर्छ । जति भएपनि नपुग्ने तृष्णाको जालमा फँस्नेले पनि संस्कृतिको रक्षा गर्न सक्दैन । भोकाएको मानिसबाट पनि संस्कृतिको रक्षा हुन सक्दैन । हाल फोहरी काठमाडौं देखेर विदेशीहरु नेपालमा संस्कृति नै छैन भन्छन् भने नेपालीहरुलाई साह्रै अशिक्षित वर्गमा समावेश गरिएका छन् । यद्यपि नेपाललाई प्राकृतिक सौन्दर्य र धार्मिक परम्पराले धनी बनाएकै छ । बुद्धको जन्मभूमि र सगरमाथाले नेपालको शीर जति ठाडो भएको छ, उत्तिकै फोहरको पहाडले नेपाल धेरै तल खसेको छ । अतः नेपालमा कस्तो प्रकारको शिक्षा दिइन्छ भन्ने प्रश्न खडा भएको छ । तर जबसम्म साँच्चैको शिक्षा प्रवाह गर्ने शिक्षकवर्ग विद्यमान रहने हुन्छ, तबसम्म संस्कृतिको भविष्य उज्वल हुनेछ ।

बुद्धका केही स्मरणीय विशेषता

सिद्धार्थ कुमारले शान्तिको मार्ग पत्ता लगाउन ६ वर्षसम्म अनुसन्धान गर्नुभयो । ६२ प्रकारका मिथ्यादृष्टिलाई यथार्थ रूपमा अनुभव गर्नुभयो र सबै प्रकारका अन्धविश्वासले शान्ति प्राप्त गर्न नसक्ने भनी निष्कर्ष निकाल्नुभयो । यो कुरा दीर्घनिकायको ब्रह्मजाल सूत्रले उल्लेख गरेको छ ।

चन्दनको रुखलाई जति गहिराईसम्म काट्दै जाँदा त्यति त्यति नै सुगन्ध प्रवाहित हुन्छ । त्यस्तै बुद्धको जीवन-दर्शन अध्ययन गर्दा पनि भन भन रसपूर्ण ज्ञानको कुरा प्राप्त हुने गर्छ ।

६ वर्षसम्म अनुसन्धानपछि बुद्धगयामा पिपल रुखमुनि बसेर विपश्यना ध्यानअभ्यास गरेर ज्ञान पत्ता लगाउनुभयो । संसारमा चार आर्यसत्य -दुःख छ, दुःखको कारण छ, दुःख अन्त हुनसक्छ र दुःख अन्त हुने मध्यममार्ग आर्यअष्टाङ्गिकमार्ग छ । आर्यअष्टाङ्गिक मध्यममार्ग व्याख्या गर्नुहुँदै भन्नुभयो - कुनै चीजमा ठीक मात्रामा आसक्त हुनु, धेरै सुविधाभोगी नहुनु र धर्मको प्राप्तिको नाउँमा शरीरलाई बढी कष्टपूर्ण जीवन नअपनाउनु ।

आफूले प्राप्त गरेको धर्मको ज्ञान प्रचारको लागि सारनाथ जानुभई पञ्चवर्ग प्रमुख धनाध्य उच्चस्तरीय युवावर्गलाई संगठित गर्नुभई भिक्षु बनाई संगठन गर्नु भयो । धर्मप्रचार गर्न धर्मदूत बन्न योग्यता भएकालाई त्याग भावना शुद्ध हुनुपर्ने, दृष्टि सोभो हुनुपर्ने आदि नवसंगठित संघलाई तालिम दिनुभयो । पछि बहुजन हित र सुखको लागि नगर नगरमा असल मानिस बन्न सक्ने धर्मको ज्ञानप्रचार गर्न निर्देशन दिनुभयो ।

तरपछि बुद्धले कसैको पनि दुःखबाट मुक्त गराउनु जिम्मा लिनु भएन । बरु दुःखबाट मुक्त हुने बाटो देखाउन मार्गप्रदर्शक मात्र बन्न तयार हुनुभयो । “तुम्हे हि किच्चं आतप्पं अक्खतारो तथागता” अर्थात् कर्म गर्न आफूले नै प्रयत्न गर्नुपर्छ, तथागत त मार्ग प्रदर्शक मात्र हो ।

फेरि बुद्ध भन्नुहुन्छ-शुद्ध अशुद्ध हुनु त आ-आफ्नो हातमा छ । अत्ताहि अत्तनो नाथो- आफ्नो मालिक आफै हो । दुःखबाट मुक्त हुनको लागि आफैले प्रयत्न गर्नुपर्ने ।

सबै पाप नगर्नु, पुण्य कार्य गर्न चित्त शुद्ध हुनु पर्ने, अनि मात्र दुःखबाट मुक्त हुनसक्ने छ भनी बुद्धले भन्नुभयो ।

बुद्ध भन्नुहुन्छ- मानिसहरु धेरै अज्ञानी रहेछन् । जीवन मुक्तिको लागि प्राणी हिंसा गरेर बलि दिने गर्छन्,

नदीमा नुहाई मुक्त हुन्छ भन्थान्छन् । हिंसा गरेर धर्म हुँदैन, त्यसबाट पाप पो वृद्धि हुन्छ ।

बुद्ध भन्नुहुन्छ- “न जच्चा वसलो होति, नजच्चा होति ब्राह्मणो, कम्मना वसलो होति कम्मना होति ब्राह्मणो” अर्थात् जातले कोही उँचनीच हुँदैन, आ-आफ्नो कामले नै मानिस उँचनीच हुन्छ ।

बुद्ध भन्नुहुन्छ- कुनै पनि कुरा पुस्तकमा लेखेको छ भन्दैमा विश्वास गर्नुपर्छ भन्ने छैन । मतलब पुस्तकलाई प्रामाणिक नमान्नु । (अंगुत्तरनिकाय)

धेरै जसो धर्मले आत्मालाई नित्य मान्छन्, तर बुद्ध भन्नुहुन्छ- आत्मा नित्य छैन । आत्मालाई नित्य मान्दा अहंकार बढ्छ ।

बुद्ध भन्नुहुन्छ- भिक्षुहरु कसैले बुद्धधर्म संघको प्रशंसा गर्छन् भने तिमीहरु खुसी हुनु हुन्न भने निन्दा गरेमा पनि दुःखी हुनु हुन्न । त्यसरी नै भिक्षुहरु, अरुले बुद्धको र धर्मको वर्णन गर्दा यदि तिमीहरुले अनावश्यक रुपमा खुसी र आनन्द मनायौ भने यसबाट तिमीहरुको हानी हुन्छ । (दीर्घनिकाय)

त्यस्तै निन्दा गरेमा क्रोध गरे पनि तिमीहरुको हानी हुन्छ । प्रतिक्रिया गर्नु हुन्न ।

बुद्ध भन्नुहुन्छ- अरुले नराम्रो कामकुरा गरिरहेको

देख्दा उसप्रति क्रोध नगरी त्यस्तो कुरा र काम आफूले
गरेको छ कि छैन एकचोटी विचार गर्नु बेस ।

अतः यी कुराबाट बुद्ध वैज्ञानिक व्यवहारवादी
हुनुहुन्छ भन्ने स्पष्ट हुन्छ ।

वर्षावासको उपलब्धि

वर्षायाममा ३ महिना एक स्थानमा रहन पर्ने भिक्षुहरूको नियमलाई वर्षावास भनिन्छ । भिक्षुहरूले पालन गर्नुपर्ने २२७ वटा नियमहरू मध्ये यो नियम पनि गाभिन्छ । यो नियम आजसम्म पनि पालन भइरहेको छ ।

बुद्धकालिन समयमा वर्षाकालमा भिक्षुहरू पानीले रुम्दै खेतको आलीबाट हिंड्नुपर्थ्यो । एउटै स्थानमा रहनकोलागि आज भोली जस्तै विहारहरू थिएनन् । त्यसैले एक स्थानबाट अर्को स्थानमा जानको लागि हिडिरहनु पर्ने बाध्यता नै थियो । वर्षाकालमा भर्री परिरहेको समयमा खेतमा कीराहरू थुप्रै निस्किरहन्थे । खेतको आलीबाट हिंड्न पर्दा कीराहरू पनि कुल्चिने गर्थ्यो ।

त्यसबेलाका कट्टर अहिंसावादी जैनहरू श्वास फेर्ने बेला पनि कीरा मुखमा पसी मर्ला भन्दै कपडाले मुख छोपेर बस्ने गर्थ्यो । वर्षाकालमा खेतबाट थुप्रै कीराहरू निस्कने भएकोले हिंड्दा ती कीराहरू मर्लान् भनी उनीहरू हिंड्दुल गर्दैनथे ।

त्यसैले त्यसबेलाका मानिसहरूले यसरी आलोचना गर्ने गर्थे -

“बुद्ध शिष्य भिक्षुहरू किन यसरी पानीले रुम्दै हिंडिरहेका होलान् वर्षाकालमा ? जैन भिक्षुहरू कति शान्त छन् , उनीहरू पानीले रुम्नेर पनि हिँड्दैनन् । त्यसैले उनीहरूबाट कीराहरू पनि मर्दैनन् आदि आदि ।”

यस विषयमा भगवान् बुद्धलाई जानकारी भयो । पानीले रुम्नेको कारणले भिक्षुहरूलाई रुघाखोकीले पनि सताउन थाल्यो । त्यसैले भगवान् बुद्धले यी समस्याहरू र अपवादहरूबाट बच्नको लागि असार पूर्णिमा देखि आश्विन पूर्णिमा सम्म ३ महिना भिक्षुहरू वर्षावास बस्नुपर्ने (एकै स्थानमा बसोबास गर्नुपर्ने नियम बनाउनु भयो) भयो ।

थाइलैण्ड, बर्मा र नेपाल आदि देशहरूमा आज सम्म पनि यो नियम पालन भइरहेको छ ।

वर्षावास बस्ने एकदिन अगाडि उपसम्पन्न भिक्षुहरू उपोसथागारमा भेला भई उपोसथ कर्म गर्छन् । अर्थात् आपत्ति देशना गर्छन् । आपत्ति देशना गर्ने अवस्थामा दुई दुई जना भिक्षुहरू एक आपसमा एक अर्कासंग आफूबाट हुन पुगेको गलति विषयमा क्षमा याचना गर्ने चलन छ । क्षमा माग्ने भिक्षुलाई अर्को भिक्षुले आफ्नो आपत्ति राम्ररी देख्यौ ? भनी सोध्दा देखे भनी उत्तर आएपछि ल

त अब फेरि पनि यस्तो गल्ती नदोहोरिने गरी संयमपूर्वक रहनु भनी चेतावनी दिने गर्छ । अनि क्षमा मार्गने भिक्षुले हवस् म संयमपूर्वक रहनेछु भनी वचन दिने गर्छ ।

हरेक औंशी र पूर्णिमाको दिन यसरी क्षमा याचना गर्नुपर्ने नियम विस्तारै फितलो हुँदै गएको देखिन्छ । तर थाइलैण्ड र वर्मा देशको कुनै कुनै विहारहरूमा आज सम्म पनि यस नियम पालन गरिरहेको छ भन्ने सुनिन्छ ।

तर नेपालमा वर्षवास बस्नको लागि र वर्षावास पूरा भइसकेपछि यस नियम पालन गर्ने चलन छ । त्यति मात्र होइन कुनै कुनै विहारमा वर्षावास ३ महिनाको अवधि भरमा हरेक औंशी र पूर्णिमाको दिनमा यस नियमलाई पालन गरिरहेको नै छ ।

वर्षावास ३ महिना एउटै स्थानमा बसोवास बस्नुपर्ने नियम पालन गरिरहेका भिक्षु भिक्षुणीहरूलाई ३ महिना अवधि भित्र । बाहिर जानुपर्ने वाध्यता आएको अवस्थामा पनि बाहिर जान नपाउँदा मानिसहरूले यसरी आलोचना गर्न थाले -

“यस्तो पनि धर्म हो ? मानिसहरूले धर्मको कुरा पनि सुन्न नपाउने भयो ? आफ्ना मातापितालाई पनि भेट्न नपाउने? कस्तो धर्म यो ?”

भगवान् बुद्धले यस आलोचना सुन्नुभएपछि

भिक्षुहरूलाई बोलाउनु भई नया नियम यसरी बनाउनु भयो - “भिक्षुहरूलाई वर्षावासक ३ महिना भित्र बाहिर जान वाध्य भए ७ दिन भित्र वर्षावास बसेको विहारमा फर्कने गरी बाहिर जान पाउनेछ ।”

यसरी वर्षावास बस्ने नियमले तल उल्लेखित विभिन्न उपलब्धिहरू प्राप्त भएको देखिन्छ ।

- १) वर्षावास ३ महिना एकै स्थानमा बसोवास गर्दा गुरुहरूबाट शिष्यहरूले धर्म विषयमा धेरै ज्ञानहरू सिक्ने मौका प्राप्त गर्न थाले ।
- २) वर्षावास ३ महिना मन एकाग्र गरी ध्यान भावना गर्ने समय प्राप्त गर्न थाले ।
- ३) उपासक उपासिकाहरूलाई बुद्ध शिक्षा विषयमा प्रवचन गरी शिक्षा सिकाउने समय प्राप्त हुन थाल्यो ।

वर्षावास पूरा गरेको भिक्षु जुन विहारमा वर्षावास बसेको हो, उक्त विहारमा भिक्षुसंघलाई कठिन चीवर दान दिई कठिन उत्सव मनाउने चलन छ । कठिन उत्सव मनाउँदा भिक्षुहरू ५ जना मात्र निमन्त्रणा गरेर पनि कठिन दान दिन सकिन्छ । धेरै भिक्षुहरू बोलाई सयौं उपासक उपासिकाहरूलाई निमन्त्रणा गर्ने पछि भन्ने वाध्यता छैन ।

यसरी कठिन चीवर दान दिइसकेपछि भिक्षु संघ उपोसथ गृहमा भेला हुन्छ । त्यसपछि भिक्षु संघले यसरी भन्ने गर्छ— भिक्षु संघलाई चीवर दान प्राप्त भएको छ । वर्षावास बस्ने भिक्षुहरु दुई तीन जना छन् । ती मध्ये कसलाई दिने ? अनि भिक्षुसंघले जुन भिक्षुलाई दिने निर्णय गर्दछ, उक्त भिक्षुलाई चीवर प्रदान गरी अनुमोदन गर्दछ । यसरी कठिन चीवर दान कार्य सम्पन्न हुनेछ ।

आजभोली कठिन चीवर दान गरी पुण्य सञ्चय गर्नुहुने उपासक उपासिकाहरु धेरै छन् । वर्षावासको उपलब्धी नै मान्न सकिन्छ यसलाई पनि ।

कर्म र कर्मफल

हामीले आ-आफ्नो कर्म र त्यसको फल विषयमा जान्न अति आवश्यक छ । तर भगवान् बुद्ध भन्नुहुन्छ-
“कम्म विसयो अचिन्तियो”

अर्थात् कर्म र कर्मफल विषयमा चिन्तन मनन गरिरहन सक्ने क्षमता हामी जस्तो मानिसहरूको दिमागमा छैन । कर्म कर्मफल एक प्राकृतिक नियम हो ।

साधारणतया कर्मफललाई ४ भागमा विभाजन गरी व्याख्या गरिएको छन् ।

१. दिट्ठधम्म वेदनिय कर्म

यस जन्ममा हामीले गरेका राम्रा नराम्रा कामका जति पनि फलहरू छन्, ती मध्ये कतिपय फलहरू प्रकृतिको नियम अनुसार यही जन्ममा भोगाउने गरिन्छ । यदि यस जन्ममा यो फल भोगाउने मौका गुमेमा त्यो फल खेर नै जाने हुन्छ । त्यसलाई अर्को जन्ममा भोगाउने दस्तुर छैन । अर्को शब्दमा भन्ने हो भने दिट्ठधम्म वेदनिय कर्मफललाई अर्को जन्ममा भोगाउने दस्तुर छैन ।

उदाहरणको लागि अंगुलिमालले मानिसहरूको १०००वटा औलाहरू जम्मा पार्नको लागि कैयौ मानिसहरूको हत्या गरे । स्वार्थी गुरुको कुचक्रमा परी उसले उक्त गुरुको लागि गुरु दक्षिणा चढाउनको लागि ती औलाहरू बटुलेका थिए । गुरुको आदेश पालन गरी मानिसहरूको औला बटुलिरहेको अंगुलिमालले एकदिन भगवान् बुद्धबाट ठीक ज्ञान बुझ्ने मौका प्राप्त गरी ज्ञानी भए । आफ्नो गलत धारणा र आफ्नो पहिलाको गुरुको गलत आदेशलाईभित्री मनले बुझ्ने क्षमता प्राप्त गरेका अंगुलिमाल आखिरमा सुधियो । आखिरमा उ भिक्षु भई अरहन्त (मुक्ति प्राप्त पवित्र व्यक्ति)भयो । अंगुलिमाल बनी मानिसहरूको हत्या गरेको कारणले गर्दा उहाँ मुक्त र पवित्र व्यक्ति सहितको भिक्षु भई भिक्षाटन जानुहुँदा उहाँलाई कसैले पनि भिक्षा दान गरेनन् । पहिला गरेको कुकर्मलाई सम्भेका व्यक्तिहरूले उहाँलाई ढुंगा प्रहार गरेर ल्याउँथ्यो, सराप्यो र अपमानजनक शब्द प्रयोग गरी ढोका थुनेर ल्याउँथ्यो । यसरी उहाँले भिक्षाको बदला रगताम्य भई फर्कनु पर्यो । यो उहाँको दिट्ठधम्म वेदनिय कर्मफल हो ।

२. उपपज्ज वेदनीय कर्म

वर्तमान जन्ममा गरेको कर्मको फल (कुशल होस् वा अंकुशल)यस जन्म बितेपछि दोश्रो जन्ममा भोगाउने खालको कर्मफल पनि छ । त्यसैले यसरी दोश्रो जन्ममा भोगाउने कर्म फललाई उपपज्ज वेदनीय कर्मफल

भनिन्छ । उदाहरण लागि- मठ कुण्डली नामक एक बालकले वर्तमान जीवनमा उ विरामी परिरहेको अवस्थामा आफ्ना पिता औषधी उपचारको लागि धन खर्च गर्न कञ्जुस बनी कर्तव्यहीन भएको सम्झदै उसले धेरै नै चित्त दुखाएको थियो ।

उसको बुबाको व्यवहार सम्झदै उ असन्तोष बनिरहेको थियो । उसको मन अशान्त भइरहेको थियो । त्यही समयमा उसले आफ्नो सामु भगवान् बुद्ध आउनु भएको देखी बुद्ध दर्शन पाएको कारणले उसको मन प्रशान्त र शान्त गर्दै प्राणत्याग गरेको थियो । यसरी उसको जन्म सुगतिमय भएको थियो । त्यसरी नै कोकालिक नामक दुष्ट भिक्षुले सारीपुत्र मौद्गल्यायन जस्ता निक्लेशी एवं पवित्र भिक्षुहरूलाई पापीहरू भनी अपशब्द बोली गाली गरेको थियो । निर्दोषी र शुद्ध व्यक्तिहरूलाई आफ्नो स्वार्थको वशमा गई गाली गरेको कारणले उसले अगतिमा जन्म लिनुपरेको थियो । यसरी पहिलाको जन्ममा रोपेको राम्रो नराम्रो कर्मको फल त्यसपछिको अर्को जन्ममा पाउने फललाई उपपज्ज वेदनीय कर्मफल भनिन्छ ।

३. अपरापरिय वेदनीय कर्म

आफूले गरेको राम्रो नराम्रो कर्मको फल यही वर्तमाने जीवनमा र यस जन्मपछि अर्को जन्ममा पनि होइन त्यसपछिको पनि अर्को धेरै जन्महरूमा मौका पाउने

बित्तिकै भोगाइरहने कर्मफललाई अपरापरिय वेदनीय कर्मफल भनिन्छ ।

४. अहोसी कर्म

वर्तमान जीवनमा गरेका खराब र असल कार्यका फलहरु यही जन्ममा भोगाउने मौका नमिलेपछि उक्त फलहरु सबै लोप भएर जाने हुन्छ । यसलाई अहोसी कर्मफल भनिन्छ ।

उदाहरणको लागि अंगुलिमालले धेरै व्यक्तिहरुको हत्या गरेपनि त्यही जन्ममा उसले क्लेश निरोध गरी ज्ञान प्राप्त गर्न सकेको कारणले अर्को जन्म लिन नपर्ने भाग्य प्राप्त गर्न सफल भए । फलस्वरुप हत्या जस्तो जघन्य अपराध गरेका उनले त्यस जन्ममा साधारण घाउचोट मात्र खेप्नु परेपनि त्यो बाहेकको अन्य ठुलठुला कर्मविपाकहरु भोग्नु परेन ।

यी कर्म फलहरु मध्ये अर्को गरुक कर्मफल भनेको त्यस्तो कर्मफल हो, जुन कर्मफल भोग्न बाध्य नै हुने एकदम भारी, नराम्रो र त्यस कर्मफललाई कसैले पनि पन्छाउन नसकिने खालको दुखद फल हो ।

“यादिसं वपतं बीजं तादिसं हरते फलं
कल्याणकारी कल्याणं पापकारीच पापकं । ”

भावार्थ- “हामीले जस्तो चित्त अगाडी सारी काम गर्छौं,

कुरा गर्छौं र योजना बनाउँछौं, ती सबै हाम्रो कर्मक्षेत्रमा रोपेका बीउहरु हुन् । बीउ जुन प्रवृत्तिको हुन्छ फल पनि त्यही गुणले युक्त हुन्छ । कर्मक्षेत्रमा जुन व्यक्तिले बीउ रोपेको हुन्छ त्यसको फल पनि त्यही व्यक्तिलाई छानी छानी भोगाउने प्रकृतिको नियम हुन्छ । त्यसैले राम्रो चित्तले रोपेको बीउको फलले भाग्यको रूप लिन्छ भने नराम्रो चित्तले रोपेको बीउले दशाको रूप लिन्छ । ”

हामीले कुरा गर्दा, शरीरले कामगर्दा र मनले योजना बनाउँदा समेत आफ्नो र अरुको भलो सोची कार्य गर्नु बुद्धिमानी हुनेछ । किनभने हामीलाई दशा होइन भाग्य मनपर्छ । भाग्य प्रवल व्यक्ति डराउन पर्दैन भने दशा प्रवल व्यक्तिको पाइला पिच्छे भय र दुःखले पछ्याइरहेको हुन्छ । भाग्य बनाउने र दशा बनाउने जिम्मा हामी सबैको आ-आफ्नो हातमा रहेको छ । प्रकृतिको यस नियमलाई हाम्रो भित्री हृदयले बुझ्न सकेमा मात्र हामी स्वतहः इमान्दार, सभ्य र अनुशासित बन्न सक्छौं ।

आजको समयले यस्तै इमान्दार व्यक्तिको चाहना गरिरहेको छ ।

सधै सम्भन्नुपर्ने तीन कुराहरू

कर्त्तव्य पालन गर्नु नै धर्म हो भन्ने विषयलाई बुझेको एक समझदार व्यक्तिले आफ्नो कर्त्तव्य पालन गर्ने पक्षलाई नै बढि महत्त्व दिने पर्छ । भगवान् बुद्धले भन्नुभएको छ, “कर्त्तव्य पालन गर्नु नै धर्म पालन गर्नु हो ।” धर्म पालन गर्ने व्यक्तिलाई मात्र धर्मले रक्षा गर्ने दस्तुर रहेको हुन्छ । यो प्रकृतिको नियम हो । धर्म मूर्तिमा होइन कर्त्तव्य पालनमा लुकेको छ । यही कर्त्तव्य पालनको क्रममा आफ्नो भाग्य निर्माण गर्नको लागि ३ वटा कुराहरूलाई सधै सम्भन्ने हामी मानव जातीको कर्त्तव्य हुन आउँछ । ती यसरी छन् -

- १) आमा बुबाको अनन्त गुण सम्झी उहाँहरूलाई आदरपूर्वक सेवा गर्नु ।
- २) आफू एकदिन बुढा बुढी बन्दै अशक्त हुँदै जानेछ भन्ने प्रकृतिको नियमलाई सम्भन्ने गर्नु ।
- ३) आफ्नो शरीर परिवार, धन सम्पत्ति र घरवार सबै त्यागी एकदिन मर्नुपर्ने अवस्थालाई सम्भन्ने गर्नु ।

भगवान बुद्ध भन्नुहुन्छ-

“माता पितृ उपश्रानं एतं मंगल मुत्तमं” अर्थात् आमाबुबाको अनन्त गुण सम्झी उहाँहरूलाई सेवा गर्नु मङ्गल कार्य हो ।

आमा बुबा छोराछोरीको लागि चतुर्ब्रह्म विहार गुण (मैत्री, करुणा, मुदिता र उपेक्षा) ले सम्पन्न पवित्र व्यक्ति हुनुहुन्छ । उहाँहरूले आफ्ना छोराछोरीलाई ५ प्रकारका कर्तव्यहरू पालन गरी हुर्काएका हुन्छन् । त्यसैले हामीले आमाबुबाको गुणलाई कदापि विर्सनु हुँदैन ।

आफ्नो सन्तानको लागि आमाबुबाले ५ वटा कर्तव्यहरू पालन गरेको कार्यलाई आमाबुबाले आफ्ना सन्तानलाई दिएको ५ वटा ऋणको रूपमा लिइएको छ । यही ऋणको आधार लिई सन्तानले आफ्नो जीवन निर्माण गर्दछ । ऋण लिएर बनाएको जीवनबाट सन्तानले आफ्ना बृद्ध बृद्धा आमाबुबालाई ५ प्रकारले नै सेवा गरी ऋण तिर्नु पर्दछ । जसले ऋण तिर्छ, उ कर्तव्य पालन भएको इमान्दार सन्तान ठहरिन्छ । कर्तव्य पालन गरेको व्यक्तिलाई मात्र धर्मले साथ दिने दस्तुर रहेको हुन्छ । जसलाई धर्मले साथ दिन्छ उ अवश्य भाग्यमानी बन्छ । यस विषयमा विस्तृत जानकारी प्राप्त गर्नको लागि गृही विनय पुस्तक अध्ययन गर्न सकिन्छ ।

मानिसहरू वृद्ध वृद्धा हुँदै गएपछि अशक्त हुन्छन् । कालो टल्किएको कपाल फुल्दै फुस्रो र सेतो हुँदै जानेछ । कानले सुन्ने शक्ति हराउँदै जानेछ । आँखाले देख्ने शक्ति गुमाउँदै जानेछ । ढाड कुप्रिदै जानेछ । स्मृति कम हुँदै जानेछ । शुद्धि बुद्धि हराउँदै गई छोराछोरी, नाती नातिनाको लागि खेलौना बनेर बस्नुपर्ने करुणाजनक अवस्था समेत आइपर्दछ ।

त्यति मात्र होइन रोगी भएर बाँच्नुपर्‍यो भने त नर्कतुल्य जीवन बिताउनुपर्ने हुन्छ । आफूलाई मनपर्ने खानेकुरा खान मिल्दैन । आफूलाई जान मनलाग्ने ठाउँमा जान सक्दैन । आफ्नै परिवारको लागि बोभू भएर बस्नुपर्ने हुन्छ । यस्तो अवस्थामा आफूलाई कस्तो अनुभव हुने हो, त्यो अनुभव गर्ने व्यक्तिलाई मात्र थाहा हुन्छ ।

हुनत यहाँ आ-आफ्नो कर्म फलको पनि कुरा आउँछ । त्यसैले भगवान् बुद्ध भन्नुहुन्छ— “कम्म विसयो अचिन्तेय्यो ”अर्थात् हामी जस्तो साधारण मानिसको मगजमा कर्म र कर्मफलको विषयमा चिन्तन मनन गर्ने शक्ति हुँदैन ।

बुद्ध शिक्षानुसार हामीले आफ्नो शरीर निरोगी बनाई राख्नको लागि सकेसम्म हामी सजग र सचेत रहनु पर्छ । रोग नलागेसम्म आफ्नो खुशी । रोग लागेपछि हाम्रो केही लाग्दैन । त्यसैले हामीले ठीक समयमा पचाउन

सकिने मात्रामा उचित आहार सेवन गर्नुपर्दछ । हाम्रो स्वास्थ्यको लागि हानी हुने खाना सेवन गर्नु खतरनाक हुनेछ । पथ पहरेजमा बस्न सकेमा मात्र धेरै वर्ष सम्म निरोगी भई जीवन बिताउन सकिने छ । निरोगी पूर्वक जीवन बिताउन पाउनु नै ठूलो सुख र लाभ हो ।

विर्सन नहुने अर्को कुरा हो -

यस संसारमा जन्मेका सबै प्राणी एकदिन मर्नुपर्ने हुन्छ । यसलाई कसैले पनि विर्सन मिल्दैन । तर धेरै जसो व्यक्तिले यो प्राकृतिक नियमलाई सम्झन चाहँदैनन् । मर्नेबेला फालेर जानुपर्ने धन सम्पत्तिको मोहमा फँसी आफ्नै दाजुभाईसंग भै-भगडा गरी मुद्दा मामिलामा फँसिरहेका हुन्छन् । त्यतिमात्र कहाँ हो र ? मृतक व्यक्तिको लास अगाडि राखी दाग बत्ति नै नदिइकन अंशको लागि घाँटी समात्दै भगडा गरिरहेको घटना पनि घटिरहेकै छ ।

गृहस्थ व्यक्तिहरू मात्र होइन त्यागी जीवन बिताइरहेका भिक्षुहरू समेत भौतिक धन सम्पत्तिको मोहमा फँसी तँछ्छाड मछ्छाड गरी भैभगडा गर्न पछि पर्दैनन् अहंकारी र अभिमानी बन्दै शत्रुभावर द्वेषभावको सहारा लिन पुगिरहेका हुन्छन् । एकदिन मर्नुपर्ने प्राकृतिक नियमलाई विर्सन पुगेको चिन्ह हो यो ।

त्यसैले भगवान बुद्ध भन्नु हुन्छ-एक दिन मर्नुपर्ने
यस जीवनमा तिमीहरू मनपरि असँयमीपूर्वक झगडा गर्दै
व्यर्थै जीवन नविताउनु ।वेहोसी नवन । एकदिन रोगी
हुनुपर्ने, बुढाबुढी हुनुपर्ने मात्र होइन एकदिन यो शरीर,
आफ्नो परिवार र धनसम्पत्ति सबै त्यागेर मृत्युको वसमा
जानुपर्ने घटनालाई नविसनु ।”

बुद्ध शासन अन्तर्ध्यान हुने लक्षणहरूलाई चिनाँ

संसारको नियम नै अनित्य हो । त्यसैले भगवान् बुद्धले अनुसन्धान गरी पत्ता लगाउनु भएको प्राकृतिक ज्ञान पनि कालान्तर पछि क्रमशः लोप हुँदै जानु स्वाभाविक नै हो । बुद्ध शिक्षा लोपहुँदै जानु भनेको बुद्ध शासन लोप भएको चिन्ह हो । जुन समयमा ५ वटा चिन्हहरू लोप हुनेछ तब बुद्धशासन लोप भयो भनिन्छ ।

बुद्ध शासनमा परियत्ति, पतिपत्ति र पतिवेध भनी प्रमुख रूपले धर्म त्रिविध रहेको छ ।

शासन अन्तर्ध्यान ५ प्रकारले देखाइएका छन् ।
ती यसरी छन् -

(१) अधिगम अन्तर्ध्यान -

भगवान् बुद्धले बताउनु भएका उत्तम ज्ञान सहित अर्हत फल(चार मार्ग र फल) प्राप्त गर्ने कार्यलाई अधिगम भनिन्छ । ती चार मार्ग यसरी छन्- स्रोतापन्न, सक्दागामी, अनागामी र अर्हत । मार्गमा लागेर यस ज्ञान प्राप्त हुने

बित्तिकै फल प्राप्त भइहाल्छ । तर मानिसहरुको मनमा स्वार्थ क्लेष र दुषित भावनाले जरो गाड्न थालेपछि माथि उल्लेखित पवित्र मार्गमा लाग्ने बानी हराएर जान्छ । बुद्धले सिकाउनु भएको शिक्षालाई पालन गर्ने कार्यमा मन फितलो हुँदै गएपछि ज्ञानलाभ गर्ने शक्ति पनि क्रमशः हराउँदै जानेछ । यसलाई अधिगम अर्न्तध्यान भनिन्छ ।

(२) पतिपत्ति अर्न्तध्यान—

बुद्ध-शिक्षालाई आफ्नो व्यवहारमा प्रयोग गर्ने कार्यलाई पतिपत्ति भनिन्छ । आफ्नो आचरण सुधार्दै विपश्यना ध्यान गर्न असमर्थ भएका भिक्षुहरुले शील पालन गर्ने कार्यमा मात्र आफूलाई सीमित राख्नेछन् । शील पालन गर्दागर्दै पनि विनय नियम ठीक तरिकाले पालन गर्न नसकी पाराजिका ४ वटा मात्र पालन गर्ने हुन्छन् । पछि विस्तारै विनय नियम नाम मात्रको हुनेछ । त्यसैले होला वर्माबाट पाल्नु भएका महासी महास्थविर समक्ष भिक्षु अमृतानन्दले भिक्षुहरुको विनय नियम सम्बन्धी प्रश्न राख्नु हुँदा उहाँले यसरी उत्तर दिनुभएको थियो— “आवुसो ! आजभोलीको वातावरण अनुसार पाराजिका चारवटा मात्र पालन गर्न सक्ने भिक्षुहरु रहे पनि पुग्छ ।”

उहाँको यस उत्तरले भनिरहेको छ—“आज भोली पाराजिका चारवटा मात्र पालन गर्ने भिक्षुहरु पनि कम

हुँदै गएको देखिन्छ”

यसबाट प्रष्टिन्छ - आजभोली प्रतिपत्ति धेरै नै कमजोर भइसकेको छ ।

(३) परियत्ति अन्तर्धान -

अर्थकथा सहित त्रिपिटक बुद्ध वचनलाई परियत्ति शिक्षा भनिन्छ । समय वित्दै गएपछि जब परियत्ति शिक्षा अध्ययन गर्ने बानी हराउँदै जान्छ, तब परियत्ति अन्तर्धान हुन थाल्छ । सबभन्दा पहिला त अभिधर्म लोप हुनेछ । किनभने अभिधर्म शिक्षा शुष्म मन सम्बन्धि शिक्षा भएको कारणले यसलाई बुझ्न त्यति सजिलो छैन । आजभोली सम्म पनि बर्मा देशमा अभिधर्म शिक्षा राम्ररी सुरक्षित रहेको देखिन्छ । तर श्रीलंका र थाइलैण्डमा भने सूत्र पिटकलाई मात्र बढि प्राथमिकता दिएको देखिन्छ । अर्को शब्दमा भन्ने हो भन्ने भगवान् बुद्धले सिकाउनु भएको मुख्य शिक्षा अध्ययन गर्ने बानी हराउँदै गएको छ ।

(४) लिङ्गअन्तर्धान-

यहाँ लिङ्ग शब्दले चीवर धारी भिक्षुहरूलाई संकेत गरेको छ । लिङ्ग अन्तर्धान भनेको कालान्तरमा पहेंलो वस्त्र लगाएका भिक्षुहरू दुर्लभ हुँदै जानेछ । शरीरमा चीवर नाम मात्रको रहनेछ । पहेंलो कपडाको एक टुक्रा काँधमा चिन्हको रूपमा राखेर पनि चीवरको चिन्ह देखाइरहने

भिक्षुहरु पनि हुनेछन् । कपाल लामो पालेर बस्ने बानी हुन जान्छ । नियमानुसार त दुई महिना सम्म मात्र कपाल नखौरी बस्न मिल्छ । आजभोली कपाल लामो पारी राख्ने भिक्षुहरु पनि देखिन थालेको छ ।

यसरी विस्तारै भिक्षुभाव लोप हुँदै जानेछ । यसलाई लिङ्ग अन्तर्धान भनिन्छ ।

(५) बुद्ध अस्थिधातु अन्तर्धान -

सबभन्दा पछि भगवान् बुद्धको अस्थि धातु लोप हुनेछ । यो घटना पछि सम्पूर्ण रूपले बुद्धशासन नै लोप हुनेछ ।

यसरी धर्म सम्बन्धि ज्ञान नभएका र धर्माचरण नभएका व्यक्तिहरुको बाहुल्यता बढ्दै गएपछि धर्मलाई अधर्म थान्ने, विनय नियम पालन नगरी लोभ र महत्वाकाँक्षी व्यक्तिहरुको संख्या बढ्न थाले पछि मानिसहरुको मन असल कार्यमा भन्दा खराब आचरण तर्फ ढल्कने हुनाले बुद्ध शिक्षा विस्तारै लोप हुँदै जानेछ ।

तर भगवान् बुद्धले भन्नुभएको छ -

“विरियवतो किं नाम कम्मं नसिज्भति”

अर्थात् - “मेहनत गरेको खण्डमा सिद्ध नहुने कुनै काम छैन”

यस बुद्ध वचनले भनिरहेको छ-जुन बेलासम्म क्लेश नाश गर्नको लागि कार्य गर्ने, मेहनती व्यक्तिहरु यस संसारमा विद्यमान रहन्छन्, तबसम्म अरहन्त, अनागामी, सकदागामी र श्रोतपन्न ज्ञान लाभी आर्यपुद्गलहरुको अभाव हुँदैन । जुन बेलासम्म यस्ता पवित्र व्यक्तिहरु यस संसारमा हुन्छन्, तबसम्म बुद्ध शासन विद्यमान नै हुनेछ ।

त्यसैले हामीले बुद्ध शिक्षालाई सकेसम्म होशियारपूर्वक अध्ययन गर्दै यसलाई शुद्ध रूपले मन लगाई पालन गरौं र अभ्यास गरौं। अरूले पालन गरेको नगरेकोमा ध्यान, नदिई आफूले पालन गर्न मेहनत गरौं । अनि बुद्ध शासनको आयु लम्बाई सबैको भलाई गरौं । सबैलाई यही अनुरोध रहेको छ ।

Dhamma Digital

अंगुलिमाल

निरपराधिहरूलाई निर्दयतापूर्वक मारी उनीहरूको औलाको माला गाँसी लगाउँदै हिंड्ने खूंखार हत्यारा अंगुलिमाल कोशल देशका जनताकालागि भयावह व्यक्ति बनेको थियो । उसंग भयभित भई जोकोही पनि यात्री अंगुलिमाल लुकेको जङ्गलबाट हिंड्नु पर्दा थर थर काँप्दथे । कोशल राज्यका सैनिकले समेत उसलाई समात्न पनि सकेनन् । मार्न पनि सकेनन् । त्यसैले सैनिकको एक ठूलो टुकडी लिएर कोशल राजा प्रसेनजित स्वयं उसलाई मार्ने उद्देश्यले जान परेको थियो ।

यस अवस्थामा उक्त हत्याराबाट पीडित बन्नुपरेको व्यक्तिहरूका लागि मात्र होइन, उक्त हत्यारा प्रति पनि महाकारुणिक भगवान् बुद्धको हृदयमा करुणाले भरेको थियो । भगवान् बुद्धले उक्त हत्याराको दानवी प्रवृत्तिलाई दमन गर्नु थियो, जुन कार्यले गर्दा जनताको मनमा निर्भयको राहत मिल्नेछ र हत्याराको पनि उद्धार हुनेछ । यस उद्देश्य पूरा गर्नको लागि भगवान् बुद्ध अंगुलिमालको वास स्थान तर्फ प्रस्थान गर्नुभयो ।

पहिला त भगवान् बुद्धले ऋद्धिवल प्रयोग गर्नु भयो । भगवान् बुद्ध साधारण चालले हिंडिरहनु भएको

थियो । र अंगुलिमाल हातमा खड्ग उठाउँदै भगवान् बुद्धलाई लखेट्न थाल्यो । तर उसले भगवान् बुद्धलाई भेट्टाउन भने सकेन । बेटोडले दगुरिरहेका अंगुलिमाललाई थकाइ लागि सक्यो । त्यसैले उ दगुर्न छोडी यसरी कराउन थाल्यो -

“हे श्रमण, रोक्नु ।”

भगवान् बुद्धले शान्त स्वरले उत्तर दिदै भन्नुभयो-
 “हे अंगुलिमाल ! म त रोकिरहेकै छु । तिमी पनि रोक । प्राणीहरूको हत्या गरिरहेको कारणले तिम्रो भव-संसार गतिमान छ । तिमी चलायमान छौ । ”

हत्यारा अंगुलिमालले जब सद्धर्मको यस ज्ञानमयी शीतल वाणी पहिलो पटक सुन्यो, तब उ भावविभोर हुन थाल्यो । उसको क्रोध शान्त भयो, अहंकार हट्न थाल्यो । होशमा आउन थाल्यो । त्यसपछि उसले आफ्नो शस्त्र-अस्त्र नजीकको भाडीमा फ्याँक्यो । आफ्नो गल्ती महशूस गर्दै श्रद्धा विभोर भई भगवान् बुद्धको शरणमा पन्यो । उ भाग्यशाली भएको कारणले भगवान् बुद्धको हातबाट नै उसले प्रव्रज्या जीवन प्राप्त गर्न सफल भयो । उ शान्तचित्तका साथ भगवान् बुद्धसंग नै श्रावस्तीको जेतवन विहारमा गयो ।

इद्दीभिसङ्गतमनो जितवा मुनिन्दो (जयमङ्गल-अठ्ठगाथा)

- मुनीन्द्र (भगवान् बुद्ध) ले आफ्नो ऋद्धिबलद्वारा अंगुलिमाललाई जित्नु भयो ।

दिउँसोको समय, विहारको आँगनमा भिक्षुसंघको साथ भिक्षु अंगुलिमाल बसिरहेको दृश्य देखी विहारमा आएका राजा प्रसेनजित डराएर उसको शरीरको रौं ठाडो भएको थियो ।

भगवान् बुद्धले आश्वासनले भरिएको शब्दले भन्नुभयो ।

- “महाराज! अब तपाईं अंगुलिमाल देखेर भयभीत हुनुपर्दैन । उ बदली सकेको छ । स्रोतापन्न भईसक्यो उ । अनार्य बाट आर्य बनिसक्यो ।

त्यसपछि एकदिन जब भिक्षु अंगुलिमाल भिक्षाटनको लागि नगरमा प्रवेश गर्‍यो, तब एक गर्भिणी ग्रिहिणी प्रशव बेदनाले छटपटिरहेको देख्यो । गर्भमा रहेको शिशु र उक्त गर्भिणीको जीवन खतरामा परिरहेको थियो । यो दृश्य देखि अंगुलिमालको हृदय करुणाले भन्‍यो । उसले विहारमा फर्कि भगवान बुद्ध समक्ष गर्भिणीको दयनीय दशा बताउन थाल्यो । अनि भगवान बुद्धले उसलाई उक्त दुखियारी गर्भिणीको समक्ष गएर अंगुलिमालले यसरीसत्य क्रियाको घोषणा गर्नु भनि परामर्ष दिनु भयो ।

सत्यक्रिया यसरी थियो - “जब मेरो जन्म भयो त्यसबेला देखि मैले जानाजानी कुनै पनि प्राणीको हत्या

गरेको छैन । यस सत्य वचनको प्रभावले तिम्रो मङ्गल होस्, तिम्रो गर्भको पनि मङ्गल होस् ।”

भगवान बुद्धले दिनु भएको यस परामर्शको शब्द सुनी अंगुलिमालले भस्किदै भन्न थाल्यो- “मैले त धेरै व्यक्तिको हत्या गरिसकेको छु । यो सुनि भगवान बुद्धले उसलाई प्रेमपूर्वक सम्झाउनु हुदै भन्नु भयो । “तिमी स्रोतापन्न भएपछि तिम्रो नयाँ जन्म भएको ठहरिन्छ । तिमी अब आर्य अंगुलिमाल हो । यस आर्य जन्म पछि तिमीले कोहि व्यक्तिको हत्या गरेका छैनौ । यहि सत्यक्रिया गर्नुछ तिमीले ।”

अंगुलिमालले यहि सत्यक्रिया गर्‍यो । दुखी गर्भिणी र उसको गर्भको मङ्गल भयो । यसरी स्रोतापन्नको सत्यक्रिया धन्य भयो ।

Dhamma.Digital

बुद्धधर्म र पञ्चशीलका कुरा

गौतम बुद्धले उपदेश दिनुभएको धर्म वास्तविक रूपमा भक्तिमार्ग होइन । बुद्ध धर्म भनेको विवेक बुद्धिले पूर्ण भई अनुशरण गर्नु पनि व्यवहारिक धर्म हो । बुद्ध भन्नुहुन्छ-पञ्जावन्तस्सायं धम्मो नायं धम्मो दुप्पञ्जस्स । अर्थात् यो धर्म, (बुद्ध शिक्षा) बुद्धिवान् प्रज्ञावान् व्यक्तिको लागि हो, मूर्खहरुको लागि होइन । बुद्ध मार्ग प्रदर्शक मात्र हुनुहुन्छ । बुद्धमार्गी त्यो व्यक्ति हो, जसले बुद्ध शिक्षाअनुसार आचरण गर्दछ । लहैलहैमा लाग्नु अर्थात् अन्धानुकरण गर्नु बुद्ध शिक्षा विपरीत जानु ठहरिन्छ । त्यसकारण बुद्धशिक्षा अनुशरण गर्ने, बुद्धमार्गीहरुले अन्धानुकरणबाट टाढा रहनुपर्छ ।

बुद्धको मूल शिक्षा नै शील, समाधि र प्रज्ञा हो । शीलको अर्थ सदाचार, संयमित र अनुशासित हुनु हो । संयमित भन्नु नै शरीर, वचन र मनलाई नियन्त्रणमा राख्नु हो । यसलाई बुद्धशिक्षा भित्रको महत्वपूर्ण कुरा भने पनि हुन्छ । यसप्रकारको बुद्धशिक्षालाई पालन गर्नु असम्भव नभएपनि गाह्रो चाहिँ अवश्य छ ।

हिजोआज पञ्चशील प्रार्थना गराउने चलन

चलिरहेको छ । यो चलन मात्र हो प्रार्थना अनुसार आचरण गरियो गरिएन, प्रार्थना गर्नेहरुलाई नै थाहा हुने कुरा हो । बुद्धको शिक्षा अनुसार पञ्चशील भनेको प्रार्थना र ग्रहण गर्नको लागि मात्र नभई पालन नै गर्नुपर्ने व्यवहारिक नियम हो । पञ्चशीलमा निम्न पाँच नियमहरु पर्ने आउँछन् :

१. हिंसा कर्मबाट टाढा रहनु,
२. चोरी कामबाट अलगिन,
३. व्यभिचार, भ्रष्टाचार, बलात्कार गर्नबाट बच्नु,
४. अरुलाई धोखा दिने नियतले झुठो नबोल्नु,
५. मादक पदार्थ सेवन नगर्नु ।

यी पञ्चशील साधारण गृहस्थहरुले पालन गर्नुपर्ने नियमहरु भनी उल्लेख गरिएको छ । अब हिंसा नगर्नु भन्ने नियम बुद्धले किन प्रतिपादन गर्नुभएको होला भन्नेतर्फ एकपटक ध्यान दिऊँ ।

वैदिककालदेखि अद्यावधिसम्म धर्मको नाममा बलि दिने प्रथा प्रचलनमा आइरहेका कुरा सबैलाई थाहा भएकै कुरा हो । हजारौं बोका, राँगाहरु धर्मको नाममा हिंसा गर्ने कार्य प्राणीप्रतिको अन्याय मात्र नभई महापाप नै हो भन्ने कुरा गर्दछन् हिंसाविरोधीहरु । हुन पनि धर्मको नाउँमा प्राणी हिंसा गर्ने कार्य कसरी धर्म हुन्छ ? राष्ट्रिय चाड दशैँमा काठमाण्डौंको तलेजु भवानी

मन्दिरमा मात्र १०८ राँगा र बोकाको बली चढाइन्छ । यसरी नै भक्तपुर नवदुर्गा मन्दिरमा ५५ रागाँ र बोका काटिन्छ भने अधिराज्यका विभिन्न मन्दिर र देवस्थलहरुमा हजारौँ प्राणी धर्मको नाममा बली चढाइने गरिन्छ । पोखरा र धरानका विभिन्न मन्दिरहरुमा दिनहुँ सैकडौँ प्राणी बली चढाउने गरिन्छ । धर्मको नाममा गरिदै आएको कस्तो अनौठो सस्कृति हो यो ?

मासु खाने इच्छाले हिंसा गर्नु र धर्मकै नाममा हिंसा गर्नुमा धेरै भिन्नता छ । मासु खाने इच्छा भएमा आफैले प्राणीहिंसा गर्नुपर्छ भन्ने छैन । बिक्रीको लागि पसलमा राखिएको मासु किनेर खाँदा केही आपत्ति नहुन सक्छ । हेलम्बूका शेर्पाहरु आफैले हिंसा गरेर मासु खाँदैनन् रे भनिन्छ । (संस्कृत लंकावतार सूत्रमा मासु खानै हुन्न भनी भगवान् बुद्धले भन्नुभएको उल्लेख छ भने पालि आम गन्ध सूत्रमा मासु खानु हुन्छ भनी भन्नुभएका उल्लेख छ । यी दुइटै कुरा ग्रन्थमा पछि थपिएको हो भन्ने विज्ञहरुको धारणा छ ।) बुद्धले प्राणी हिंसा बिलकुल नगर्नको लागि शिक्षा दिनुभएको चाहिँ अवश्य हो । यस कुरालाई हामीले गम्भीरताका साथ मनन गर्नु अत्यावश्यक छ ।

हिंसा र अहिंसा भन्ने विषय धेरै विवादास्पद कुरा हो । यस बारेमा विद्वानहरुबीच पनि वादविवाद भइरहन्छ । कुनै कुनै भारतीय विद्वानहरुले बुद्धले अहिंसाको

शिक्षा दिएर भारतलाई नपुंसक बनाइदियो, जसले गर्दा भारत पराधीन भयो भनी बौद्ध धर्मलाई आरोप लगाउने गरेको पाइन्छ । यसप्रकारको लाञ्छनालाई भारतीय भिक्षु धर्मानन्द कोशाम्बीले आफ्नो पुस्तक 'भगवान् बुद्ध' मा राम्रोसँग जवाफ दिनुभएको छ - 'भारत भगवान् बुद्धको अहिंसा नीतिका कारणले परतन्त्र भएको होइन । जुन बखतमा भारत पराधीन भयो त्यस बखत शासक वर्ग हिन्दू नै थिए न कि बौद्ध । बुद्धकालीन भारतलाई इतिहासमा स्वर्णयुग भनेर उल्लेख गरिएको छ ।'

केही विद्वतवर्गले 'अहिंसा परमो धर्म' भन्ने सिद्धान्तलाई लिएर बुद्ध शिक्षालाई आलोचना गर्ने गर्छन् । उनीहरूलाई यो थाहा छैन कि 'अहिंसा परमो धर्म' भन्ने सिद्धान्त बुद्धको मात्र शिक्षा नभएर जैन मतावलम्बीहरूको सिद्धान्त पनि हो । जैनहरू सास फेर्दा समेत साना प्राणी मर्छ भन्ने डरले कपडाको टुकाले मुख छोप्ने गर्दछन् । उनीहरू आफ्नो घरभित्र मासु ल्याउँदैनन् । बौद्धहरू त मांसभक्षी पनि छन् । श्रीलङ्का, म्यानमार (वर्मा), थाइल्याण्ड आदि बौद्ध देशमा मासु बेच्ने मुसलमानहरू मात्र छन् ।

अहिंसा राम्रो र उपयुक्त कुरा हो । तर परम धर्म नै भन्ने बौद्ध धारणा होइन । अहिंसा धर्मको एउटा महत्वपूर्ण अङ्गमात्र हो । हामीले अहिंसाको अर्थलाई गलत

ढङ्गले अपनाइरहेका छौं । बुद्धले प्राणीलाई हिंसा गरी दुःख दिनुहुदैन भन्ने अर्थ लगाउनुभएको थियो । बुद्धको वचनमा दुःख नदिनु भन्ने कुरा महत्वपूर्ण छ । यसको मतलब यो हुनै सक्दैन कि कसैले आक्रमण वा विनाकारण अपमान गरेमा म अहिंसावादी हुँ भनी बच्ने उपाय नसोची चुपचाप हात बाँधी चुपचाप बस्नुपर्छ । बोधिसत्त्व र महापुरुषहरुको महानता अर्कै कुरा हो । कुनै देश वा कसैले अनाहकमा हमला गरेको बखत आफ्नो सुरक्षार्थ कदम नचाली चुपचाप बस्नेलाई त कायरै नै भनिन्छ । आफ्नो रक्षा गर्नु पनि अहिंसाको आवश्यक अङ्ग हो ।

- कृषकहरु प्रश्न गर्छन् - पञ्चशीलको नियम अनुसार खेतबारीमा कीटनाशक औषधि छर्नु हुन्छ कि हुदैन ? यो चेतनाको कुरा हो । यहाँ भन्न खोजिएको कुरा के भने अन्न सपार्न कीटनाशक औषधि प्रयोग गरिन्छ । त्यस्तै बिरामी हुँदा औषधि खाएर आफ्नो स्वास्थ्य ठीक पारिन्छ । डाक्टरले दिएको औषधि खाँदा शरीरभित्रको खराब कीरा नाश भई हिंसा हुन्छ भनी औषधि नै खानु हुदैन भन्न खोजिएको होइन ।

पञ्चशीलमा प्राणीहिंसाबाट टाढा भएर बस्नुपर्छ भन्नुको अर्थ धर्मको नाममा निरपराधी पशुहरुको संहार गरेर बली दिनेजस्तो अन्धविश्वासमा नफस्नु भनिएको हो । यस्तै गरीब र दुर्बलहरुको शोषण गर्नु, थिचोमिचो

गर्नु पनि हिंसाकै एउटा रूप हो । शान्ति स्थापनाको लागि बलियोलाई दुर्बललाई सहयोग दिनु चाहिँ अहिंसा हो ।

बौद्ध सिद्धान्तअनुसार हिंसा गर्नु हुन्न भनेर पसलमा बेचिराखेको मासु किनेर खानु हुँदैन भन्नु समाजका लागि व्यावहारिक हुँदैन होला । आफूले नै मारेर अथवा मार्न लगाएर पशुका मासु खान हुँदैन भनेको चाहिँ हो । पञ्चशील अनुसार निम्न चार कुरा भएमा मात्र हिंसा भएको ठहरिन्छ ।

- क) जीवित प्राणी हुनु,
- ख) मार्न चेतना हुनु,
- ग) हत्या गर्न प्रयास गर्नु,
- घ) प्राणै लिनु ।

बुद्धकालीन समयमा भारतमा हजारौं पशुहरू देउतालाई बली दिएर, यज्ञमा होमेर पनि पुण्य प्राप्त हुन्छ भन्ने खालको धारणा थियो । गौतम बुद्धले हिंसा र हत्या गरेर पुण्य र धर्म हुँदैन भन्नुभएको थियो । मासु नखानेहरूले मासु खानेहरूप्रति द्वेषभाव राखी गाली गर्नु पनि नसुहाउने कुरा हो । मैत्री अथवा उपेक्षा गर्नु धेरै राम्रो हुनेछ ।

महिलाको विवेक बुद्धि

भगवान् बुद्ध भर्ग देशको सुंसुमार गिरी भन्ने नगरमा बसिरहनु भएको बेला घटेको घटना हो । नकुल माता र नकुलपिता दम्पतिको सुखमय जीवनको कुरा संसारको आश्चर्य घटना मध्य एउटा घटना भन्न सकिन्छ । आश्चर्य के भन्ने बालक अवस्थामा विवाह भए देखि नमरेसम्म दुबै बीच एक चोटि पनि रीस नउठेको र झगडा नभएको, अविश्वासको घटना नघटेको । त्यत्ति मात्र कहाँ हो र । दुबै जनाको एकै विचार एउटै मन यो अपूर्व कथा हो । घटना यसरी छ, थियो ।

एकदिन नकुलमाता र नकुलपिता दम्पति दुबैजना भगवान् बुद्ध समक्ष गई वन्दना गरेर एक छेउमा बस्नु भयो । एकछिन पछि नकुलपिताले भने-भन्ते, एउटा कुरा सुन्न आएको सोध्नु हुन्छ ?

बुद्धले भन्नुभयो- के कुरा हो सोध्नु होस् । नकुलपिताले भन्यो भन्ते, मेरो आमाबुबाले बालक अवस्था मै नकुलमाता सँग विवाह गरि दिनुभयो ।

हामी विवाह भए देखि एक चोटि पनि भगडा भएन । मैले कहिले पनि नकुलमाता प्रति द्वेष भाव राखेको छैन, अविश्वास गरेको छैन । उसको चित्त दुख्ने गरी कुरा गरेको छैन । मलाई नकुलमाता सारै मन पर्छ, सधैँ सँगै बस्ने मन हुन्छ । छुटेर बस्न मन छैन । मरिसकेपछि अर्को जन्ममा पनि दुवै सँगै बस्नपाए हुन्थ्यो । यो मेरो इच्छा पुरा हुन्छ होला ?

बुद्धले नकुलमाता सँग सोध्नु भयो- तपाईंको विचार के नि ?

नकुलमाताले आफ्नो विचार पोख्दै भनिन्- भन्ते, आमाबुबाले मलाई बालक अवस्थामै विवाह गरिदिनुभयो । हामी दुवै विवाह भएदेखि कहिले पनि मैले मेरो पतिको चित्त दुख्ने कुरा र काम गरेको छैन । त्यसैले हामी दुवै बीच भै भगडा भएको छैन । जीवन सारै रमाइलो सँग बिती रहेको छ । मेरो पनि यही इच्छा छ कि अहिले जस्तै मरिसके पछि सँगै जन्मेर बस्न पाए हुन्थ्यो यो सम्भव हुन्छ ?

बुद्धले भन्नुभयो- मरेपछि पनि यस्तै मिलेर सँगै बस्ने इच्छा छ भन्ने- अब कतिवर्ष सम्म बाँच्ने छ । यो भन्नुस बाँचुञ्जेलसम्म अहिले जस्तै यो

वर्तमान जीवनमा जसरी मन शुद्ध गरेर, एउटै मन भएर काम र कुरा भैरहेको छ त्यस्तै हुन्छ । तपाईं दुबैको इच्छा पूरा हुनको लागि दुबैको एउटै चित्त एकै मन हुनुपर्छ । त्यस्तै इच्छा हो भने तपाईंहरूको इच्छा पूरा हुन्छ । बुद्धको कुरा सुने पछि दुबै जनाले खुसी भएर -साधु ! साधु भनी फर्केर गए ।

पछि नकुल पिता विरामी भयो । थला पयो । वैद्यहरूले पनि रोग चर्को भएको छ भनी छोडेर गए । नकुलपिताको मन ठीक भएन । तर नकुल माता निराश भएन । वैद्यहरूले छोडे पनि मेरो स्वामी बाँच्ने छन् । मेरो सत्य वचनले अवश्य रोग निको होस् भन्नेमनमा राखी आफ्नो पति नकुलपिताको नजिक खाटमा बसी कपालमा हातलेमालिस गर्ने जस्तै हात चलाएर अधिस्थान गरि मैले कसैलाई केही बिगारेको छैन । मैले कसैको अहितहुने गरी भूठो कुरा गरेको छैन । बरु बुद्धको उपदेश अनुसार अरुको हितहुने कल्पना गरेर काम गरें, धर्माचरण गरें । मलाई आत्म विश्वास छ । यस सत्यवचनको प्रभावले मेरो पतिको रोग निको होस् । एक दिन त सबै मर्ने पर्छ, यस्तो पवित्र मनद्वारा मर्दाखेरि सत्गती प्राप्त हुनेछ ।

आफ्नो पतिलाई नकुलमाताले मैत्रीपूर्वक

सम्भाइकन भनिन् मनमा केही पीर चिन्ता छ कि ? बुद्धले भन्नु भएको थियो रोगी हुँदा केही पीर र चिन्ता लिनु हुदैन । शायद तपाईंको मनमा कल्पना हुन सक्छ बच्चाहरुको जीवन के होला, दुःखी होला । बच्चाहरुलाई छोडी अरु पुरुष सँग जाला कि ! यसरी कल्पना नगर्नुस् , धन्दा लिनु पर्दैन । म बलियो छु । बच्चाहरुलाई केही दुःख हुने छैन । हेरचार गर्नु पर्ने काममा केही कमी हुदैन । धर्मकर्म पनि यथावत चलि रहने छ । बुद्धकहाँ गएर धर्म कथा सुन्नु र दान आदि काम पनि गरिरहने छु । मेरो मनमा जति धर्म चेतना थियो र धर्माचरण जसरी थियो त्यो चाहि कति पनि फरक पर्दैन । निश्चिन्त हुनु होस् । मन हलुंगो गरी बस्नुस् ।

आफ्नो स्वास्नी नकुलमाताको उत्साह वर्धक, कुरा सुनी नकुलपिताको अनुहार तेजिलो देखिन थालियो । रोग निको हुन थालियो । बिछौना बाट उठेर हिंड्न थाल्यो । दुइ तीन दिनपछि लौरो टेकी बुद्धकहाँ दर्शन गर्न लाग्यो । बुद्ध कहाँ पुग्यो ।

बुद्धले सोध्नु भयो- नकुलपिता, अब त स्वास्थ्य ठीक भयो, रोग निको भयो ?

भन्ते मलाई वैद्यहरुले रोग निको हुने खालको

छैन भनी छोडी सकेको । तपाईंको उपासिका नकुलमाताले आफ्नो सही शुद्ध मैत्रीले र सत्य बलले भरोसा र सान्त्वना दिएकोले मेरो रोग निको भयो भन्ते ! खुसी हुँदै नकुलपिताले आफ्नो मनको कुरा पोख्यो ।

भगवान् बुद्धले भन्नुभयो- उपासक ठूलो लाभ हो नकुलमाता जस्तो श्रीमती पाउनु भएको यसरी मन हलुङ्गो हुने गरी भरोसा र सान्त्वना दिनेमन शुद्ध हुने महिला पाउनु अहो भाग्य हो । तपाईं उपासक धन्य ! धन्य नकुलमाताको विवेक बुद्धि ।

ईर्ष्या

ईर्ष्या धेरै खराब बानी हो भनी थाहा नपाउने मानिस कोही छैन होला । तैपनि बच्चा देखि बुढापाकासम्म ईर्ष्यालाई पालिरहने मानिस हरेक क्षेत्रका भेटिने गरिन्छ । समाजको हरेक कुनामा ईर्ष्यालु व्यक्तिहरु भेटिन्छन् । अरु त के कुरा धार्मिक समाजमा समेत ईर्ष्याले ठाउँ ओगटेको पाइन्छ । कहिँ-कहिँ त गृहस्थीहरुसंग भन्दा त्यागी व्यक्तिहरुसंग बढी ईर्ष्यालु बानीले सताएको देखिन्छ । ध्यान भावनाको कमजोरी चिन्ह हो यो । अज्ञानता र बेहोशीपनाको लक्षण हो यो । अशिक्षितपनाको फल पनि हो ।

अहिले मात्र होइन बुद्धकालिन समयमा पनि ईर्ष्याले मानिसहरुको मन कति दूषित पारेको रहेछ भन्ने कुरा जान्नको लागि त्यसबेलाको घटना प्रस्तुत गर्न गइरहेको छु -

सिद्धार्थकुमारको छोरो राहुलकुमार बाल्यकालमा नै भिक्षु हुन पुगे । राहुलकुमार ज्ञानी, अनुशासित

र शिक्षित बालक थियो । आफूले गर्नुपर्ने काम खूब ध्यान पुऱ्याई आफ्नो कर्तव्य सम्झी तुरुन्त गर्ने बानी थियो उनको । भगवान् बुद्ध बस्नुहुने स्थान गन्धकुटीमा विहानै बासी फूलहरु सफागरी बढार्ने, सफासुग्घर गर्ने कार्यको जिम्मा राहुलको थियो । राहुलले आफ्नो यी कर्तव्यहरु इमान्दारीताका साथ निभाइरहेका थिए । त्यसैले उनलाई कुनै खोट लगाउने मौका थिएन । त्यसैले उनी प्रशंसाका पात्र बनेका थिए । राहुललाई प्रशंसा गरेको देखी राहुलका दमथरका अन्य प्रव्रजित भिक्षुहरुको मनमा ईर्ष्याको आगो बल्न थालेको थियो । उनीहरु अल्ल्छी मात्र होइन बिसिद्धी घमण्डी र मानसम्मान पाउन पल्केका थिए ।

भगवान् बुद्धले समय-समयमा उनीहरुलाई यसरी अर्ती-उपदेश दिने गर्नुहुन्थ्यो- “तिमीहरु चुपचाप् बसी अल्ल्छी भई राष्ट्रपिण्ड खाइरहेका छौ । जनताको रगत पसिनाको कमाईरूपी खाना पचाउन सजिलो छैन । तिमीहरु राहुल जस्तै ज्ञानी बन्न सिक । अल्ल्छी नभई ठीक समयमा आफ्नो कर्तव्य पालन गर्न सिक ।”

भगवान् बुद्धले दिनुभएको यस उपदेशलाई पहेंलो लुगा लगाई बसेका ती भिक्षुहरुलाई निको लागेन । त्यसैले उनीहरुले प्रतिक्रिया जनाउन थाले -

“भगवान् बुद्धले पनि न्याय विनाको कुरा गर्नुहुँदो रहेछ । सधै आफ्नो छोरा राहुलको मात्र गुणगानगरी पक्षपाती बन्नुहुँदो रहेछ । ”

मिथ्यादृष्टि अर्थात् असमझदारी भनेको यही हो । उनीहरूले सोचनथाले -

“यो राहुलले गर्दा हामीले बुद्ध जस्तो महान व्यक्तिको गाली खान परिरहेको छ । जसरी भएपनि बुद्धको दृष्टिबाट राहुललाई टाढा राख्न पन्थो । ” यही चिन्तनामा ग्रस्तरहे उनीहरू । ईर्ष्याले पोलेको मन छटपटियो उनीहरूको । ईर्ष्याले जलेको मनमा शान्तिले ठाउँ लिन सकेन । सधै राहुलको खुट्टा तान्ने मात्र सोचाई थियो उनीहरूको । निहुँमात्र खोजनथाले उनीहरूले । तर राहुलको राम्रो चरित्रले गर्दा उनले गाली खानुको बदला सबैले मानसम्मान राखी प्रशंसा मात्र गर्नथाले । त्यसैले प्रतिद्वन्दीहरूको मनमा ईर्ष्यारूपी आगोमा घिऊ खन्याए जस्तै भन् भन् ईर्ष्याको आगो दन्किन थालियो ।

एकदिनको कुरो, राहुलले विहानै उठेर गन्धकुटीमा र अन्य बैठकमा कुचो लगाउने काम सकाई एकछिन आराम लिन गए । यही मौका छोपी ईर्ष्यालु साथीहरूले बाहिरबाट धूलोको पोको ल्याई राहुलले कुचो लगाई सफा गरिसकेको ठाउँमा धूलोछरी फोहर पारिदिए । त्यसपछि भगवान् बुद्ध समक्ष गई यसरी चुकली लगाउन थाले - “भन्ते ! तपाईंले सधै राहुलको मात्र गुणगान

गर्नुहुन्छ, अल्छीछैन, उसले जस्तौ सफा सुग्घर गर्न सिक
आदि आदि भनी । तर आज खोई त उ अहिलेसम्म पनि
सुतिरहेको छ । सबै ठाउँमा धुलै धुलो छरिएर रहेको
छ ।”

भगवान् बुद्धले सबै कुरो बुझे तापनि नबुझे
जस्तो गर्नुभई राहुललाई बोलाउन पठाउनुभयो । राहुल
बुद्धसमक्ष हाजिर भई वन्दना गरी एक ठाउँमा बसे ।
भगवान् बुद्धले राहुललाई सोध्नुभयो- “राहुल ! आज
तिमीलाई के भयो ? कपाल दुखेर यतिबेलासम्म
सुतिरहेको ? अहिलेसम्म बढारेको पनि छैन रे किन ?

राहुलले परिस्थितिलाई बुझी भगवान् बुद्धले
प्रश्न गर्नुभएको विषयलाई आनाकानी केही गरेनन् ।
आफूले पहिला बढारीसकेको ठाउँमा धूलो फालिराखेको
विषयलाई उठाई विरोध पनि गरेन । ईर्ष्यालुहरुको काम
र उनीहरुको चुकलीले यो परिस्थितिलाई उब्जाएको हो
भन्ने कुरालाई बुझी यस घटनालाई लम्बाउन नदिईकन
चुपचाप कुचो लिएर आज बढार्न बिर्सै होला भन्दै फेरि
फोहर बढारी फाल्न लग्यो । भगडा भएन, शान्ति
भयो ।

लेखकया प्रकाशित नेपालभाषाया मेमू सफूत

१. गौतम बुद्ध	२३. बाख्ँया फल (भाग-१)
२. बुद्धया अर्थनीति (संयुक्त)	२४. बाख्ँया फल (भाग-२)
३. तथागत हृदय	२५. धम्मचक्कप्पवत्तन सुत्त
४. त्याग	२६. क्षान्ति व मैत्री
५. दश संयोजन (सं.०)	२७. बोधिसत्त्व
६. भिक्षुया पत्र (भाग-१)	२८. मुख्ँमह पासा मज्जु
७. भिक्षुया पत्र (भाग-२)	२९. श्रमण नारद (अनु)
८. पेकिङ्ग स्वास्थ्य निवास	३०. ईर्ष्या व शंका
९. बौद्ध शिक्षा	३१. चरित्र पुचः (भाग-१)
१०. न्हापांयाम्ह गुरु सु ?	३२. चरित्र पुचः (भाग-२)
११. माँ-बौलुमन	३३. योगीया चिट्ठी
१२. हृदय परिवर्तन	३४. पालि प्रवेश (भाग-१)
१३. बौद्ध ध्यान (भाग-१)	३५. पालि प्रवेश (भाग-२)
१४. बौद्ध ध्यान (भाग-२)	३६. धर्ममसीनि
१५. बाख्ँ (भाग-१)	३७. सर्वज्ञ (भाग-१)
१६. बाख्ँ (भाग-२)	३८. सर्वज्ञ (भाग-२)
१७. बाख्ँ (भाग-३)	३९. दुःख मदैगु लँपु
१८. बाख्ँ (भाग-४)	४०. शिक्षा (भाग-१)
१९. बाख्ँ (भाग-५)	४१. शिक्षा (भाग-२)
२०. बाख्ँ (भाग-६)	४२. शिक्षा (भाग-३)
२१. भिक्षु जीवन	४३. शिक्षा (भाग-४)
२२. भिम्ह मचा	४४. दान

४५. चमत्कार	५३. मनुम्हसिइकेगु गय् ?
४६. बुद्धया व्यवहारिक पक्ष धर्म	५४. संस्कृति
४७. व्यवहारिक प्रज्ञा	५५. बुद्धया करुणा व ब्रह्मदण्ड
४८. दीर्घायुजुइमा	५६. धर्मया ज्ञान
४९. ज्ञान मार्ग(भाग-१)	५७. कर्मव कर्मफल
५०. ज्ञान मार्ग(भाग-२)	५८. अमृत दान
५१. बौद्ध नैतिक शिक्षा (दो.सं.)	५९. मंगल
५२. भिगू बन्धन	६०. बुद्ध योग्यम्ह गुरु खः

लेखकका धापिसकेका अन्य नेपाली पुस्तकहरू

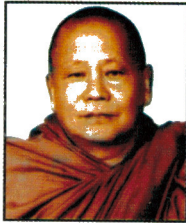
१. नेपाल चीन मैत्री	१३. बौद्ध नैतिक शिक्षा
(भाग-१)
२. बौद्ध दर्शन	१४. बौद्ध ज्ञान
३. बुद्ध र व्यवहारिक धर्म	१५. "बुद्ध र बुद्ध धर्मको
संक्षिप्त परिचय"
४. पञ्चशील	१६. धर्मचिन्तन
५. शान्ति	१७. बौद्ध ध्यान (बिपस्यना
ध्यान)
६. नारी हृदय	१८. सम्यक शिक्षा (भाग-१)
७. पेरिक् स्वास्थ्य सेवा	१९. आर्यसंस्कृति
८. बौद्ध संस्कार (दो.सं.)	२०. आर्यशील र आर्यमार्ग
९. बौद्ध जगतमा स्वास्थ्य सेवा (दु.सं.)	२१. सम्यक शिक्षा (भाग-२)
१०. निरोगी	
११. बुद्धकोविचारधारा	
१२. मैले बुझोको बुद्ध धर्म	

२२. सम्यक शिक्षा (भाग-३)
२३. निन्दाबाट बच्ने
कोही छैन
२४. बुद्धकालिन प्रजातन्त्र
र समाजवाद
२५. नारीहरूमा पनि बुद्धि छ
२६. बुद्धकालिन संस्कृति
२७. बुद्धकालिन संस्कृति र
परिस्थिति
२८. पहिलोगुरु को हुन् ?
२९. बुद्धको संस्कृति र महत्त्व
३०. क्षन्ति र मैत्री
(अनु वीर्यवती)
३१. धर्म र हृदय
३२. बोध कथा र बौद्ध चरित्र
३३. कर्म र कर्मफल
(अनु भिक्षु संघरक्षित)
३४. भिक्षु जीवन
(अनु भिक्षु संघरक्षित)
३५. दश संयोजन (अनु भिक्षु
संघरक्षित)
३६. २१ औं शताब्दिमा बुद्धको
शिक्षा किन?
३७. चित्त शुद्ध भए जीवन
उन्नत हुनेछ
३८. धर्मजीवन जिउने कला
३९. बुद्धको जीवनोपयोगी
शिक्षा
४०. नक्कली देवता
४१. बुद्ध र बुद्धको धर्म
४२. समाजको लागि बुद्धको
शिक्षा
४३. मानिसलाई असल बनाउने
बुद्धको शिक्षा
४४. व्यवहारिक पज्ञा (अनु
भिक्षुसंघरक्षित)
४५. अमूल्य धन (अनु भिक्षु
संघरक्षित)
४६. बुद्धको चमत्कार
४७. दीर्घायु हुने उपाय
४८. नेपालमा थेरवादी बुद्धधर्मको
भविष्य (प्रथम भाग)
४९. धर्मप्रचार
५०. नेपालमा थेरवादी बुद्धधर्मको
भविष्य (दोश्रो भाग)
५१. बुद्धधर्म र संस्कृति

५२. असल शिक्षा-१
५३. बुद्ध र संस्कृति
५४. असल शिक्षा-२
५५. धर्मर आचरण
५६. धर्मर ज्ञानकोशिक्षा
५७. ज्यानमारा मान्छे असल
बन्यो

५८. धर्मउपदेश भाग-१,२
६०. असल शिक्षा-
३,४,५,६,७,८,९,
१०,११,१२,१३ र १४
७२. मेरो चौथो चीन भ्रमण
७३. धर्म मरेको छैन

भिक्षु अश्वघोष

(संक्षिप्त जीवनी)

जन्म मिति : १८ मई १९२६
ललितपुर वकुवहाल
पिताको नाम : चन्द्रज्योति शाक्य
माताको नाम : लक्ष्मी माया शाक्य

- गृहस्थीनाम : बुद्ध रत्न शाक्य
प्रव्रज्या : १६ वर्षमा कुशीनगरमा सन १९४४
उपाध्याय गुरु : चन्द्रमणि महास्थविर, बर्मी
उपसम्पदा : भिक्षु अमृतानन्द महास्थविर
गतिविधि : सन् १९४९, मे महिना श्रीलंकामा
समाजसेवा, बौद्ध जागरण प्रवचन,
बहुजनहितको शिक्षा प्रचार गाउँ गाउँमा युवा
वर्गमा ।
विशेषरूपमा वर्तमान जीवन सुधारेर शान्त
वातावरण बनाउन । ८० भन्दा बढी
पुस्तकहरूका लेखक, नेवारी र नेपाली भाषामा ।
प्रधान सम्पादक : धर्मकीर्ति मासिक पत्रिका
संस्थापक : संघाराम भिक्षु तालिम केन्द्र र ध्यानकुटी
विहार, बनेपा
धर्मानुशासक : धर्म कीर्ति अध्ययन गोष्ठी, स्वयम्भू ज्ञानमाला
भजन खलः र युवा बौद्ध समूह काठमाडौं
अध्ययन-बुद्धधर्म : श्रीलंकामा ८ वर्ष, भारतमा ८ वर्ष
भ्रमण : श्रीलंका, म्यानमार, थाईल्याण्ड, मलेशिया,
मंगोलिया, चीन, भूटान, लण्डन, रूस, जर्मन,
जापान

वि.सं. २०४८ मा चीनमा संसदीय प्रतिनिधि मण्डलको सदस्य, सन् १९९५ एशियन शान्ति सम्मेलन जापानमा सहभागी, सन् १९९७ मा अन्तर्राष्ट्रिय धार्मिक सम्मेलन, सन् १९९८ मा संघ सम्मेलन अन्तर्राष्ट्रिय बुद्धको ज्योति सम्मेलन क्यानाडा, बर्मा सरकारबाट अगममहासद्धम्म ज्योतिक धज पदवी प्राप्त ।